

Obsah

Úvod _____	3
Čo je evanjelizácia? ThDr. Marián Bublinc PhD. _____	5
Rodina a škola – priestor pre novú evanjelizáciu. PaedDr. Oľga Križová _____	11
Aktuálne otázky výchovy v perspektíve niektorých nových vedeckých poznatkov o človeku Doc. PhDr. Mária Glasová, PhD. _____	15
Bez rodičov to nejde Evanjelizácia rodičov a žiakov na katolíckych školách Prof Harald Mandl MAS. _____	35
Formácia výchovných zručností rodičov ako pre-evanjelizácia Ing. Terézia Lenczová, CSc. _____	47
Aktuálne potreby spolupráce s rodičmi žiakov katolíckych škôl. Doc. PhDr. Mária Potočárová, PhD. _____	62
Úlohy vzdelávania učiteľov a učiteliek náboženstva so zreteľom na evanjelizáciu rodičov a žiakov. Zamyslenia z perspektívy zakladania pedagogických vysokých škôl v Rakúsku. Dr. Franz Ochenbauer, Dr. Heribert Bastel _____	73
15 rokov cirkevného školstva v Turci a náboženská výchova Mgr. Miroslav Sliačan _____	83
Učiteľ a jeho žiaci. Čo nás spája a čo nás rozdeľuje Mgr. Peter Gašparík _____	86

„Nech slnko svieti kde si ty“ Mgr. Vlasta Tomková	89
Evanjelizácia a vytváranie rodinného ducha školskými i mimoškolskými aktivitami na škole Svätej Rodiny Mgr. E. Kútiková	92
Ako zapojiť rodičov do diania na škole Mgr. Katarína Hozlárová	96
Starostlivosť o žiakov so špeciálnymi výchovno – vzdelávacími potrebami na cirkevnej základnej škole Mgr. Jana Kšíňanová PhD	100
Úskalia spolupráce školy s rómskou rodinou Mgr. Mária Jevčáková	106
Digitálne spracovanie náboženskej témy počas voľnočasových aktivít žiakov Mgr. Igor Huťka	109
Evanjelizácia rodičov a žiakov katolíckych škôl Mgr. Mgr. Andrea Badíková	112
Čo si zasejeme, to budeme žať Mgr. Katarína Melišková	119
Aby mama bola mamou Mgr. Zuzana Švecová	122
Prílohy	125
List Jána Fígeľa	127
Prvky tvorivej evanjelizácie Mgr. Ľudmila Kmeťová	128
Fotografie zo sympózia	143

Úvod

„Evanjelizácia po novom si vyžaduje obnovu úsilia o svätosť, nový štýl spoločenstva, intenzívnejšiu lásku k evanjeliu a zreteľnejšiu prítomnosť v živote ľudí.“ (Ján Pavol II. – Šaštín 1995). Slová Sv. Otca sú jasnou výzvou na evanjelizáciu novými formami a metódami.

Katolícke školstvo má v Cirkvi a spoločnosti dôležité postavenie. Zdôrazňujú to dokumenty Cirkvi : Gravissimum educationis, Lumen gentium, Gaudium et spes. Kongregácia pre katolícku výchovu v dokumentoch Katolícka škola a Katolícka škola na prahu 3. tisícročia definuje podstatné znaky katolíckej školy.

Škola je miestom všestranného rozvoja osobnosti dieťaťa. Podnecuje rozvoj inteligencie, vzbudzuje u žiakov túžbu po poznaní a objavovaní. Sprostredkúva špecifické chápanie sveta, človeka a dejín. Škola vzdeláva a vychováva. Osobitosťou katolíckej školy je to, že pre všetkých členov školského spoločenstva (učiteľov, rodičov, žiakov, zamestnancov) sú zásady evanjelia pravidlami výchovy, vnútornou motiváciou a konečným cieľom. Celý edukačný proces má viesť k zrelosti viery a lásky, má byť predchnutý teoretickými a praktickými postojmi viery. Tak sa spoločenstvo školy postupne stáva autentickejším vo svätosti a v uskutočňovaní dobra, silným vo vydávaní svedectva.

Rozhodujúce politické a spoločenské zmeny na konci minulého storočia umožnili zriaďovať cirkevné školy a tak naplňovať požiadavku rodičov vzdelávať a vychovávať deti v kresťanskom duchu. Poslaním cirkvi je ohlasovať evanjelium, prinášať radostnú zvesť o spáse. Úlohou katolíckej školy, jej učiteľov a žiakov je rozvíjanie dialógu so všetkými, ktorí sú zaujatí pre pravdu, sú ochotní o pravde hovoriť. Spojitosť školy a rodiny má byť zabezpečená jednotným kresťanským výchovným pôsobením, dobrými a úprimnými vzťahmi medzi učiteľmi, žiakmi a rodičmi, budovaním duchovného rozmeru života.

Celoslovenské stretnutia riaditeľov a pedagógov katolíckych škôl sú príležitosťou na výmenu skúseností, na vzájomnú podporu a povzbudenie pri smerovaní cirkevných škôl. Sympóziu monotematicky zamerané na evanjelizáciu žiakov a rodičov v katolíckych školách poukázalo na aktuálne problémy v danej oblasti. Cenné sú skúsenosti tých, ktorým záleží na výchove detí a mládeže.

Všetkým, ktorí vnášajú Kristovo svetlo do života detí, nech dá dobrotivý Boh múdrosť, odvahu a silu, aby neustávali v angažovaní sa za ich pozemské dobro a šťastie a za ich večnú spásu.

Zborník prednášok, referátov a príspevkov, ktorý sa vám dostáva do rúk, vznikol z podnetu všetkých, ktorí sa zúčastnili celoslovenského sympózia Evanjelizácia rodičov a žiakov katolíckych škôl dňa 12. a 13. 9. 2006 v Badíne.

Cieľom tejto publikácie je, aby sa cenné skúsenosti, získané za niekoľko rokov existencie katolíckych škôl, dostali k širokej učiteľskej verejnosti. Veríme, že po nej siahne každý, kto hľadá nové cesty na hlásanie evanjelia, kto vychováva deti tak, aby vedome žili ako Božie deti.

Mons. Rudolf Baláž
diecézny banskobystričský biskup

Čo je evanjelizácia?

ThDr. Marián Bublinc PhD

riaditeľ Diecézneho katechetického úradu v Banskej Bystrici

Nájsť seba samého...

Kresťanská viera nás vedie k pohľadu na Ježiša Krista, ktorý Je. Jeho bytie je totálna otvorenosť. Je totálne „Slovo“, totálny „Syn.“ Cez tieto dva koncepty – Slovo a Syn sa vyjadruje aj dynamický charakter tejto existencie. Slovo neexistuje samo pre seba, ale pochádza od niekoho a je tu preto, aby ho niekto počul. Je obrátené k niekomu. To isté platí o Synovi, ktorý je rodený Otcom, je od niekoho a je tu pre niekoho. Nie je sám pre seba. Kresťanská viera sa teda nevzťahuje na nejakú myšlienku, ale na Osobu, na Ja som, ktoré je definované ako Slovo a Syn – to znamená totálna otvorenosť. Ak je to však takto, ak Slovo a Syn má všetko od Otca, ak je tu totálne pre druhých a zároveň ostáva v Otcovi, ak lásku nie iba vlastní ale sám je Láskou, nie je potom pravým Bohom, ako hovorí apoštol Ján: Slovo bolo u Boha a to Slovo bolo Boh? (porov. Jn 1, 1).

Musíme si však položiť otázku aj z „druhej strany“: Ak tento človek je úplne to, čo robí, ak stojí úplne za tým, čo tvrdí, ak je tu úplne pre druhých a v totálnom darovaní sa ostáva sám sebou, nie je potom najľudskejší zo všetkých ľudí? Nie je ideálnym človekom? Sme potom kristológiu viesť smerom k teológii? Nemali by sme hovoriť o antropológii? Alebo by mal byť človek, pretože je človekom, Bohom a Boh, pretože je Bohom by mal byť vlastne človekom? Tieto otázky otriasali Cirkvou v prvých piatich storočiach. Ako ich riešiť? Nie inak ako povedať, priznať a vyznať, že Ježiš Kristus je zároveň Boh a človek a skutočne sa v ňom stretá tá najhlbšia ľudskosť s najhlbšou božskosťou. Dve prirodzenosti v jednej osobe. Tým sa nám otvára unikátne prepojenie. V Kristovi a jedine v ňom môžeme spoznať seba samých. Kristus vie, čo je v človekovi. Iba on to vie.

Keď začíname hovoriť o Ježišovi Kristovi, treba zdôrazniť, že

- je príkladom totálneho sebadarovania, totálnej lásky
- cez sebadarovanie ostáva sám sebou
- je jedinou cestou pre zmysluplný život človeka
- potrebujeme jeho pomoc, aby sme túto cestu zvládli.

Materiál pre katechézu.

1. Treba začať na prvý pohľad „ďaleko“ od Boha. Niekde tam, kde sa stretáme všetci, ktorí rozmyšľame - veriaci i neveriaci. Napríklad pieseňou od P. Hammela: Kúsok neba z CD Starí kamoši. Pieseň má takéto slová:

Vidím tolko očí,
tolko prázdnych očí.

Niečo mi v nich chýba,
niečo stratené...
Svet už nie je v svojej koži,
Všetci to už šípia.
Neviem, či to ešte, či to nájdeme...

Pieseň môžeme vypočuť viac ráz. Najskôr počúvať hudbu, potom dať slová napríklad na meotar, a zamyslieť sa nad nimi. Je to fajn, ak už aj ľudia hlboko ponorení vo svete nielen zbadajú, ale ich to aj trápi, že ľudské oči sú prázdne, hoci ruky sú možno stále plnšie, že svet už nie je vo svojej koži. Nájdeme ešte to, čo v ľudských očiach chýba?

2. Čo chýba človekovi? Paradoxne mu chýba to, čoho sa nevie vzdať. Človek sa naplňa sebadarováním. Jeho šťastie je žiť pre iného. Svoje vlastné šťastie dosahujeme nepriamo – cez zriekanie sa.

Bolo po druhej svetovej vojne. Otec priniesol domov pomaranč. Prvý, ktorý sme v živote videli a samozrejme jediný. To boli Vianoce! Nádherný dar pre celú rodinu! Otec pomaranč očistil a potom dal každému kúsok. Mame, starým rodičom, súrodencom a mne ako najmladšej. Nevedela som vydržať a hneď som svoj kúsok zjedla. Chutil výborne. Bolo to niečo veľmi vzácne. Mama zbadala, ako mi chutí. Nebadane mi prisunula svoj podiel. Otec, starí rodičia i súrodenci urobil to isté. Zrazu bol celý pomaranč predou mnou. Zjedla som ho s chuťou a pozrela na ostatných pri stole. Ich oči žiarili viac ako moje. Boli šťastnejší ako som bola ja, lebo ma mali radi a tešili sa z môjho šťastia. Obdarovali ma a ja som dar prijala.... Možno preto teraz viem iných obdarovávať.

Kratučký a naoko veľmi jednoduchý príbeh nám odкрýva hlbokú pravdu o človekovi: Máme v sebe zakódovaný prirodzený zákon, ktorý nás ťahá hore, k transcendentnu. Transcendentno je keď máš veľkú chuť na pomaranč a dáš ho niekomu a ten je šťastný a ty si šťastný s ním. Človek má v sebe od prirodzenosti schopnosť byť šťastný, keď je šťastný ten, koho miluje. Je bohatý, keď sa daruje a chýba mu to, čoho sa nevie vzdať. Od prirodzenosti je vedený k tomu, aby žil pre druhých. (Môžeme vyzvať poslucháčov, aby si sami pre seba napísali, kedy sa cítili skutočne šťastnými, či si vedia spomenúť na také životné chvíle a či aj ich

skúsenosť súhlasí so skúsenosťou, o ktorej sme práve hovorili... Katechéta môže po nejakom čase povedať niečo zo svojho života, potom vyzvať iných, aby sa k tomu aj oni vyjadrili, ak chcú.

3. Je čas urobiť krok k Ježišovi Kristovi. On je pšeničným zrnkom, ktoré padlo do zeme utrpenia, odumrelo, ale nezostalo samo (porov. Jn 12, 24). Sám ostáva iba ten, kto žije pre seba, kto nevie seba samému odumrieť, kto sa nevie seba samého vzdať. Je egoistom, od ktorého každý utečie. Kto si chce zachrániť život, stratí ho, ale kto stratí svoj život pre Krista, ten si ho zachráni. Jedine v sebadarovaní sa dá prežiť život zmysluplne. Viera nám potvrdzuje osobnú skúsenosť a prehľbuje ju.

4. Na záver sa môžeme vrátiť nejakým spôsobom k piesni a k otázke, ktorú nám položila. Ľuďom v očiach niečo chýba. Dá sa to ešte nájsť? V Ježišovi Kristovi áno. On nás vedie k tomu, aby sme sa vlastnili cez sebadarovanie. Ďakujme Bohu za tento geniálny nápad, za to, že je Otec, ktorý nám daroval Syna. On vie, čo je v nás, iba on to vie a pomáha nám poznať sa.

Veriť znamená darovať sa...

Prečo Boh stále nejako vyrušuje človeka? Prečo nemáme celkom pokoj? Prečo sa tento stav ťahá celými dejinami ľudstva? V podstate sa všetko obmieňa v troch formách: Monoteizmus, polyteizmus a ateizmus. Aj ateizmus sa musí neustále zaoberať myšlienkou na Boha. Paradoxne by sme mohli povedať, že téma a myšlienka Boha – Spasiteľa je existencionalne človekovi bližšia, ako myšlienka Boha – Stvoriteľa. V dejinách spásy Mojžiš vidí Boha, ktorý vyslobodzuje, až potom začína písať svoje knihy, v ktorých sa hovorí o Bohu Stvoriteľovi. Exodus je najdôležitejším momentom v dejinách spásy, ale i v dejinách ľudskej duše. Exodus môjho JA k TY, exodus zo seba je veľmi dôležitý. Človek môže objavovať Boha v prírode, v krásе hôr či hviezd. No dnes je skôr preň prístupnejšia iná cesta. Nakoľko je subjektívne zameraný na seba samého, niekedy dokonca egoisticky, môžeme aj toto využiť, aby sme ho priviedli k myšlienke na Boha. Sme totiž stvorení na jeho obraz, a ak ho dokážeme v sebe samých objavovať, môžeme vidieť z tejto krásy krásu Stvoriteľa a zo svojich hĺbok vystúpiť a presiahnuť seba samých.

Monoteizmus, polyteizmus a ateizmus sú tri cesty od seba veľmi vzdialené, ale zároveň v niečom blízke. Všetky tri absolutizujú niečo. Prvá jediného Boha, druhá bôžikov, nad ktorými je však vždy najvyšší a tretia absolutizuje hmotu. Ak Izrael veril v jedného Boha, vyhlásil tým raz navždy vojnu absolutizovaniu politickej moci – faraón, cisár, ale aj absolutizovaniu chleba a erosu. Ak si kresťanstvo trúfa, zosadzovať z trónov cisárov a faraónov, chlieb i sex, čo ponúka namiesto nich?

Áké je tvoje meno? Ponúka vieru v Boha, v ktorého Izrael verí a dáva mu dve mená: Elohim a Jahve. Text, z ktorého chceme vychádzať, hovorí o udalosti s horiacim krom. Mojžiš sa pýta na meno Boha, s ktorým hovorí, a ktorý ho posielal. Vo svete, ktorý sa hemžil bohmi, nemohol predsa povedať: Posielal ma Boh. Ihneď by sa ho pýtali, ktorý boh ho posielal. Oni ich predsa mali „na mraky“. Mojžiš počuje zjavenie, ktoré hovorí: „Ja som Boh Abraháma, Boh Izáka, Boh Jakuba.“ Tu je veľký odklon a skok od predchádzajúceho chápania, ktoré vidí božstvo lokálne. Nad všetkými bohmi Egypta vykonám súd. Ja som Pán. Ale nie som Pánom iba v Izraeli alebo v Egypte, ale ja som Pán, Boh Abraháma... Je tu osobný Boh. Boh s nami. A ešte jedno je dôležité: Je Boh zaslúbenia. Boh, ktorý dáva nádej do budúcnosti, nádej, ktorá nesklame. Ukončenie udalosti o horiacom krom nachádzame až u sv. Jána v 17. kapitole, kde prichádza Kristus a hovorí, že nám zjavil a oslávil Jeho meno. Stáva sa horiacim krom, ktorý sa neustále zjavuje a my môžeme prehlbovať v meditácii toto zjavenie. Nikdy pritom nezhára. Meno už nie je meno, ale osoba – Ježiš Kristus.

Boh viery a Boh filozofov: Keď sa začínalo hlásať evanjelium, situácia bola taká istá ako v časoch Mojžišových. Bolo veľmi veľa bohov. Preto bolo treba jasne povedať, akého Boha hlása mladé kresťanstvo. Rozhodlo sa pre Boha filozofov. Boh kresťanov totiž nezodpovedal ani Zeovi, ani Hermovi, ani Dionýzovi, ale zodpovedal Bohu, ktorého hlásali filozofi. Treba dať pozor na vytvorenie priepasti medzi Bohom viery a Bohom filozofov. Tým by sme vytvárali priepasť aj medzi svetom zbožnosti a pravdy. Nesmieme to spraviť. Sv. Pavol v liste Rimanom nám to pripomína. Odtrhnutie náboženstva od pravdy urobí z náboženstva obyčajnú institúciu vitae, obyčajný životný smer a formu usporiadania života. Proti tejto pozícii sa postavil odvážne Tertulián, ktorý napísal: Kristus sa nazval pravdou, nie životným zvykom. Kresťanstvo sa tak postavilo na stranu pravdy a dištancovalo sa od náboženstva, ktoré sa uspokojí s obyčajnou ceremóniou. Tak sa stalo, že kresťania boli vyhlásení za ateistov, nakoľko zavrhlí celý svet antických bohov a držali sa jedine Boha filozofov. To však podľa Rimanov nebolo žiadne náboženstvo, nakoľko mu podstatne chýbali ceremónie. Viera však dala Bohu filozofov úplne nový význam a vyrvala ho z akademickej debaty. Boh, ktorý bol jediný Nehybný a Nehýbaný Hýbateľ, sa zrazu objavuje ako Boh ľudí. Pravda, jediná a nemenná, sa v zjavení stáva Láskou. Tak prichádzame k paradoxu, že Boh Abraháma, Izáka a Jakuba je iný, ako ho objavili filozofi, a zároveň neprestáva byť tým, čo o ňom hovoria. Boh filozofov ostáva Bohom filozofov, ale zároveň je Pastierom, ktorý hľadá stratenú ovečku, a keď ju nájde, vie sa z nej tešiť. Táto viera je obsiahnutá v našom symbole viery: Verím v Boha, Otca všemohúceho, Stvoriteľa. Boh je Otec a je všemohúci Stvoriteľ. Nekonečno vo vzťahu k nám. Zároveň slovo Otec prepája prvý článok viery s Kristom, so Synom. Pretože iba v Kristovi chápeme, čo znamená byť všemohúcim Otcom. Iba vtedy chápeme, čo znamená vládnuť, keď sa dívame na jasličky a na kríž.

Veriť v Boha dnes: Znamená v podstate to, čo v minulosti. Tak ako Izrael musel spraviť rozhodnutie proti Baalovi a Molochovi, tak ako sa rané kresťanstvo muselo rozhodnúť pre Pravdu proti prázdnemu zvyku, tak to musí urobiť každý kresťan osobne. Povedať: „Verím v Boha“ znamená rozhodnúť sa pre isté hodnoty a iné hodnoty opustiť. Povedať „Verím“, znamená vyznať, že myšlienka a zmysel nie sú iba náhodnými, vedľajšími produktami bytia, hmoty, ale naopak, že všetko pochádza od prvotnej Myšlienky. A prvotná Myšlienka nie je matematická, ale slobodná a milujúca Osoba. Grécka filozofia videla v človekovi individuum. Kresťanská viera v ňom vidí osobu. Osobu vidí i v Bohu, avšak ak je to tak, potom Boh, ktorý je od vekov, musel milovať i predtým, ako stvoril človeka. Je láskou, ktorá sa chcela od večnosti darovať, a tak musíme teraz nevyhnutne prekročiť myšlienku jednoduchého monoteizmu a začať uvažovať o Bohu ako o spoločenstve osôb...

Materiál pre katechézu

1. Exodus je najdôležitejšia udalosť v dejinách spásy. Exodus – odchod, vyslobodenie – môžeme ponúknuť obrazy o vyslobodení – rozličné témy. Exodus ľudskej duše, exodus môjho „ja“ k „ty“ je to najdôležitejšie, čo človek musí prežiť. Viera nás vyťahuje zo škrupiny, z ulity. Boh nás hľadá, otvára pre nové veci.

2. Horiaci ker. Prečítame časť, ktorá hovorí o Mojžišovi a horiacom kre (porov. Ex 3, 1 – 22). Mojžiš sa pýta na meno Boha, pretože nemohol faraónovi povedať: Posiela ma Boh. Nutne by mu dal protiotázku: Ktorý? Veď my ich máme „na mraky“. Uvažujme o zjavení Božieho mena: Ja som, ktorý som. Začíname tušiť, že sa ide diať niečo nekonečné, čo sa tiahne celým zjavením až po kríž nášho Pána Ježiša Krista. „Ja som“ ma poslal k vám. Boh Abraháma, Izáka, Jakuba. Ponímanie Boha sa mení. Namiesto lokálnych bôžikov, prichádza Boh osobný. Ja som tvoj Boh, kdekoľvek budeš. Som Boh Abraháma, nie bôžik Egypta.

3. Rozhodol som sa, že vás vyvediem, ale aj vovediem. Náš Boh je Bohom zaslúbenia. Ako ľahko je vyvieť, spraviť reformu, revolúciu, ale ako ťažko je voviesť. To vie iba Boh. My ľudia vieme iba vyvádzať...

4. Ukončenie udalosti o horiacom kre nachádzame prakticky až v Novom zákone v Jánovej 17. hlave: Ja som ťa oslávil na zemi, dokončil som dielo, ktoré si mi dal vykonať... Zjavil som tvoje meno ľuďom, ktorých si mi dal. Tvoji boli a dal si ich mne. V konečnom dôsledku v Getsemanskej záhrade: Koho hľadáte? Ježiša Nazaretského: Ja Som a na kríži, ktorý je horiacim krom nekonečnej lásky. On horí a nezhára, (uvidia koho prebodli) pretože sa jeho obeta dennodenne sprítomňuje na oltári nekrvavým spôsobom. (Eucharistia)

5. Boh viery a Boh filozofov. I keď sme už spomenuli, že viera je viac ako filozofia, nesmieme padnúť ani do druhého extrém, že by sme Boha filozofov stavali do protikladu s Bohom Abraháma, Izáka a Jakuba. Kresťanstvo

prijíma všetko, čo o Bohu povedal zdravý rozum, zároveň však posúva veci ďalej a vytrháva Boha filozofov z akademickej debaty. Spája jedno i druhé a hovorí o Bohu nášho Pána Ježiša Krista. Je iný ako ho objavili filozofi a zároveň neprestáva byť tým, čo o ňom hovoria. Rozpovieme príbeh o márnotratom synovi o pastierovi, ktorý hľadá stratenú ovečku a vidíme Boha ľudí. Nikým Nehýbaný Hýbateľ, chladná Pravda sa stáva Láskou. Veriť v neho znamená milovať. (Bol som hladný, dali ste mi jesť...)

6. Prvotná Myšlienka nie je suchá matematika, ale slobodná a milujúca Osoba. Nie individuum, ale osoba. A osobu robí osobou schopnosť darovať sa. Osoba sa stáva osobou tým, že sa daruje. Tu však musíme spraviť krok vpred a prekročiť myšlienku jednoduchého monoteizmu. Musíme nutne začať uvažovať o Bohu ako o spoločenstve osôb. Vnáráme sa do najhlbšieho tajomstva našej viery, do Trojjediného Boha, ktoré nevieme pochopiť, ale vidíme jeho nevyhnutnosť. Verím v Boha OTCA všemohúceho.

7. Ešte skôr sa však treba zastaviť pri slovku všemohúci. Otec, ktorý je všemohúci. Slovo Otec nás spája so Synom a iba v ňom začíname chápať Božiu všemohúcnosť. Iba vtedy keď sa pozeráme na jasličky a kríž, chápeme, čo znamená vládnuť, čo znamená byť Všemohúcim Otcom.

Rodina a škola – priestor pre novú evanjelizáciu

PaedDr. Oľga Križová

vedúca EV, NV a KŠ z MPC v Bratislave

Každá zvlášť a obidve spolu môžu byť evanjelizované a môžu evanjelizovať. „Ja som cesta, pravda a život.“ – to je Ježišova odpoveď na základnú otázku každého človeka, ktorý hľadá, ako dať svojmu životu zmysel, zmysel, ktorý by stál za to a ako tento zmysel naplniť. Ježiš je život, zdroj života, je pravda o živote človeka i vesmíru a Ježiš je aj cestou k tejto pravde, ktorou je život v láske.

„Milujte sa všetci navzájom, ako som vás miloval ja.“

„Nikto nemá väčšej lásky ako ten, kto dáva svoj život za svojich priateľov.“

Evanjelizácia

Evanjelizácia je odovzdávanie evanjeliovej pravdy o živote konkrétnemu človeku konkrétnej doby. Ide teda o radostnú správu – „Našli sme pravdu o živote, tešte sa, ľudia! Už nemusí byť prázdna nuda, beznádejnosť, absurdno z prebytku a z pôžitku, z nedostatku zmyslu! Máme kľúč! Je ním Ježiš Kristus z Nazaretu, ktorý svojou smrťou a zmŕtvychvstaním nám zaslúžil rozviazanie pút, prezretie cez temnoty a možnosť žiť život v plnosti – teda v láske!“

Nová evanjelizácia

Ako hovorí ešte Jozef Ratzinger v čase Veľkého Jubilea ku katechétom, Cirkev evanjelizuje stále, nepretrhla cestu evanjelizácie. A táto evanjelizácia nesie ovocie: dáva svetlo a radosť, dáva cestu života mnohým ľuďom; jednako vidíme progresívny proces odkresťančovania a straty základných ľudských hodnôt, čo nás znepokojuje. Veľká časť ľudstva dnes nenachádza v permanentnej evanjelizácii Cirkvi Evanjelium, čo je presvedčivá odpoveď na otázku: Ako žiť?

Preto hľadáme inú permanentnú evanjelizáciu, novú evanjelizáciu, schopnú načúvať tomuto svetu, ktorý nenachádza prístup ku „klasickej“ evanjelizácii. Všetci potrebujú evanjelium; Evanjelium je určené všetkým a nie iba pre určitý okruh, a preto sme povinní hľadať nové cesty pre odovzdanie Evanjelia každému.“

Teda pri permanentnej – mohli by sme povedať klasickej evanjelizácii treba byť otvorený spôsobom dnešného človeka, jeho reči, myslieniu. Preto treba vnímať jeho históriu, životný štýl, aby sme pochopili a odhalili možnosti odovzdania evanjeliovej pravdy. Potreby sú tie isté, avšak v životnom štýle sú ľudia orientovaní viac na pseudopotreby, ktorými zahlcujú svoj život a tak sa vrhajú do nenásytnosti, nudy, duchovnej prázdnoty, vzdávajú sa od seba. Teda novosť novej evanjelizácie nie je v novosti obsahu, ani v podstatnej inakosti subjektu, ale v metóde a v prostriedkoch, ktorými pomáhame človeku odhaliť pravdu o sebe, o svete a o Bohu a jeho spásnych zámeroch s každým z nás.

Pojem „nová evanjelizácia“ nadobúda špecifickú príchut' v príprave na prechod do tretieho tisícročia a je spojená s duchovnou obnovou Cirkvi prostredníctvom nového evanjelizačného zápalu, hľadaním nových spôsobov ako čo najlepšie a najvýraznejšie poukázať na osobu Ježiša Krista v desaťročí pred Veľkým Jubileom. Autorom myšlienky novej evanjelizácie v tomto zmysle bol Tom Forrest – dominikánsky kňaz, a jej reálnym vyzývateľom pápež Ján Pavol II., ktorý tento termín používal už dávno predtým vo svojich dokumentoch.

O vzrast v láske sa možno snažiť žiť aj bez priameho poznania Boha – prameňa našich túžob. I keď Ho človek nepozná, predsa je to On, ktorý ho podnecuje vydávať sa za láskou dennodenne. To potvrdzuje aj pravdu, prečo mnohí neveriaci ľudia sú schopní žiť pre iných, vedia sa obetovať pre dobro... I oni sú boží, či si to uvedomujú, či s tým súhlasia, alebo nie. Dieťa je dieťaťom určitých rodičov, či sa mu to páči alebo nie, či s tým súhlasí, alebo nie. „Je len jedna matka, ktorá ťa porodila. Je len jeden otec, ktorý ťa splodil.“

Avšak poznanie Boha a jeho prijatie za svojho Pána a osloboditeľa od hriechov nám dáva predpoklad prijatia jeho nových milostí, ktoré v nás následne vytvárajú priestor pre väčšiu dimenziu lásky, ktorú sme pod vplyvom jeho milostí schopní žiť. Jednoducho povedané, Ježiš nám ukazuje i umožňuje ako byť milovaným božím dieťaťom. A to je viac ako byť iba dieťaťom, ktoré nesie znaky rodiča, ale bez toho aby sa k nemu priznalo a tak vstúpilo s ním do vzájomnosti lásky.

Rodina – priestor pre evanjelizáciu

Ak si zadefinujeme evanjelizáciu ako odovzdávanie evanjeliovej pravdy o živote, ktorého ovocím je plnosť života v láske, potom je viac ako jasné, že jej prirodzeným priestorom je rodina. Tu sa učí človek (nielen dieťa ale každý jej člen) žiť lásku. Zo začiatku odhaľuje božiu podobu v tvári svojich rodičov, neskôr Boha reflektuje vo svojej tvári (na obraz Boží sme stvorení), v zrkadle svojej duše a v dospelosti a na vrchole svojho života vo svojich deťoch a znova v zvráskavenej tvári svojich rodičov. Pri všetkej našej slabosti a náklonnosti k zlu máme v sebe trvalú túžbu po láske, ktorá má dve dimezie – dávať sa a byť prijatá (milovať a byť milovaným).

Za týmto krásnym obrazom je ale aj veľa zápasov, zranení, bolesti, zrenia. Dnešné mladé rodiny sú vystavované veľkým spoločenským tlakom, ale aj preto, že ich tvoria mladí ľudia - obeť tejto doby. Poväčšine odchovaní konzumizmom, nasiaknutí relativizmom a pokúšaní liberalizmom, nemajú sami vo veciach života jasno. Túžia po vzájomnej láske, aj sa o ňu úprimne snažia, ale bez jasného božieho vedenia, ktoré musí byť chcené, musí byť do rodiny volané, sa ich láska vyčerpáva („bezo mňa nemôžete nič urobiť“) a oni sami sa nevedia zorientovať, vymotať zo svojich problémov. A predsa Ježiš hovorí – „Ja som cesta, pravda a život.“ Chcú dať svojim deťom len to najlepšie, a nechajú sa nachytať reklamou a naháňajú sa za najlepšimi vecami (to sú tie vyššie spomínané

pseudopotreby), ale aj tak po čase zistia, že nie je dosť, že nestačia s dychom za lepším, modernejším, výkonnejším, krajším, a že ich deti už nestíhajú ani ďakovať, ani vnímať načo to všetko je, dožadujú sa nových a nových vecí. Už od malička sa učia manipulovať svojich rodičov – „všetci to majú, všetci to môžu, všetci tam idú iba ja – chudák nie!“ A rodič je zmätený, lebo nestačí rozmyšľať nad životom, musí predsa zarábať, aby..., lebo treba..., mám teraz príležitosť..., chceme to a to...“ Nemá sa čas zastaviť, aby videl Boha v tvári svojho dieťaťa, aby nechal dieťaťu vidieť Boha vo svojej tvári. Je ako „uštvaná zver“, ktorú zapriahli do koloča postmodernity a on sa nechá v ňom poslušne točiť. Dokonca predstiera šťastie z pohybu.

Ešte intuitívne vníma svoju túžbu, aby boli jeho deti šťastné... dáva ich na cirkevnú školu, lebo má ešte kdesi v podvedomí spomienku, či skúsenosť, že cirkev to predsa s človekom myslí dobre.

A predsa Ježiš hovorí – „Ja som cesta, pravda a život.“

Rodičia potrebujú byť evanjelizovaní aby mohli byť svedkami radostnej zvesti pre svoje deti.

Škola – priestor pre novú evanjelizáciu

Škola nepotrebuje evanjelizáciu, ale tí, čo ju tvoria, áno. V prvom rade sú to tí čo sa podieľajú na formovaní mladého človeka – učitelia, vychovávatelia ale i všetci jej pracovníci. Myslíme teraz na cirkevnú školu, kde je väčší predpoklad ochoty prijať Ježiša za Pána svojho života a mať túžbu túto skutočnosť sprostredkovať žiakom. Všetci potrebujeme novú evanjelizáciu. Ona hlboko súvisí s pozdvihnutím človeka na boží obraz, na svoju plnosť. Len takto premenení sa môžeme otvárať nanovo Bohu a byť jeho nositeľmi. Pedagóg vníma svoju vlastnú obmedzenosť vo vzťahu k mladým. Veľakrát nevie odovzdať to, čomu verí, čo oživuje jeho každodennosť, čo by chcel, aby si aj jeho žiaci osvojili... To je priestor pre jeho vlastnú evanjelizáciu. Evanjelizátor musí byť pokorný a aj v tomto prípade musí uznať, že vieru a jej rozvoj dáva Pán. Musí stále viac volať Boha do svojho života a prosiť ho o vlastnú premenu a účinnosť svojej prítomnosti medzi mladými. Má prosiť o tie najlepšie slová a spôsoby ako sa im priblížiť, ako sa s božími vecami nevnucovať a súčasne im byť verný a byť verný i svojmu poslaniu pedagóga, toho, ktorý usmerňuje život mladých.

Jeden zo spôsobov ako evanjelizujeme je vytváranie spoločenstva, ktoré žije v láske. „Pozrite, ako sa milujú.“ Spoločenstvo v prvom rade medzi zamestnancami školy, ale i medzi učiteľmi a žiakmi. Ochota zladit' rôzne povahy, odbornosť i zvláštnosti vyplývajúce z veku nie je ľahké. Ale je to možné. „U Boha nič nie je nemožné.“ Boh nás povoláva k spoločenstvu – „Kde sú dvaja .. . v mojom mene, tam som i ja medzi nimi.“ I keď je práca v škole náročná, dobré vzťahy, ktorých stredom je Ježiš, ju nielen nadľahčujú, ale dávajú jej efektivitu, a zo skúsenosti môžeme povedať, i radosť. „Moje jarmo je príjemné a bremeno

ľahké.“ Podmienkou je, že je to jarmo a bremeno, ktoré nám zveril na ramená Ježiš a On s nami to bremeno nesie. Najväčším umením dnešnej doby je umenie výchovy. Toto umenie si zasluhuje najväčší rešpekt okolia i celej spoločnosti. Čím sa viac spoločnosť ako celok i rodiny ako také odkláňajú od Boha, tým je výchova náročnejšia.

Rodina – škola a ich evanjelizačný prienik

I keď rodičia zverujú, prepožičiavajú škole svoje dieťa, aby (okrem vzdelávania) im pomohla s jeho formovaním, škola ako inštitúcia má v istom zmysle „navrch“. Stojí za ňou štát i Cirkev a vo vzťahu k jednotlivým rodičom a ich deťom predstavuje inštitúciu so silným vplyvom. V mnohom ohľade to potvrdzuje i skutočnosť, že predstavuje istú odbornú, kultúrnu a duchovnú kumuláciu ľudí, ktorých povoláním je venovať sa deťom a mládeži so zámerom pripraviť ich na život. Katolícka škola je službou rodine i Cirkvi.

Hlavným dôvodom existencie školy je žiak – dieťa – mladý človek, ktorý je „doma“ v oboch societách – i v rodine, i v škole, obe sú mu vlastné. Práve on je ten, kto je nositeľom hodnôt z rodiny do školy a zo školy do rodiny. On je aj objektom evanjelizácie zo strany učiteľov. Škola nie je zodpovedná za rodiny svojich žiakov a ani nie je jej hlavnou úlohou vyvíjať evanjelizačné aktivity smerujúce k rodine. Ale je to jedna z vynikajúcich možností, ktorú by bol hriech nevyužiť. Avšak ak dobre osloví žiaka, už oslovuje aj rodinu. A podobne, ak je dieťa z rodiny vedené k živej viere v Ježiša Krista, už táto rodina evanjelizuje školské spoločenstvo.

Nechajme sa teda na oboch stranách viesť Svätým Duchom. Obe strany – príslušníci rodiny i členovia školskej komunity – budme pripravení, otvorení na pokánie a cez túto osobnú metanoiú, ktorá sa hlási k pokore a súčasne i k autorite Ježiša, vykročme v mene Otca i Syna i Ducha Svätého ohlasovať postojmi, správaním, vzťahmi, ale i jasným slovom Toho, ktorý je CESTA, PRAVDA A ŽIVOT.

Literatúra:

Jozef Razinger: Nová evanjelizácia , prednáška prednesená 20. 10. 2000 v Ríme na Jubileu katechéto
Písmo Sväté, SSV, Trnava 1998

Aktuálne otázky výchovy v perspektíve niektorých novších vedeckých poznatkov o človeku

Doc. PhDr. Mária Glasová, PhD

Pedagogická fakulta UK v Bratislave

Štruktúra príspevku

V prvej časti predstavíme niektoré z výsledkov novších výskumov vied o človeku, ktoré poukazujú na vrodenu tendenciu človeka 1. spájať sa, zjednotiť sa s druhou osobou a 2. hľadať zmysel dobra (a zla) a duchovného. Ďalej ukážeme, v čom je principiálna zodpovednosť a úloha rodičov a ďalších výchovných inštitúcií v integrálnom a autentickom rozvoji ľudskej osoby, a aj celého ľudského spoločenstva. Upozorníme tiež na niektoré rizikové redukcionistické prístupy vo vzdelávaní a výchove prítomné aj v slovenských podmienkach. V závere poukážeme na podstatu a význam výchovy založenej na 'adekvátnej antropológii'.

Výskum sociálnych a kognitívnych vied

Sociálne a kognitívne vedy potvrdzujú, že človek má vrodenu tendenciu spájať sa s druhým človekom – má v sebe vstepený 'hardvér pre vzťahy'¹. Ľudská osoba prirodzene hľadá vzájomnú jednotu osôb, zmysel a konečný význam bytia, života a sveta.

Silná prirodzená potreba a schopnosť pripútania sa človeka k najbližším (ang. attachment) je v psychológii a medicíne známa už desaťročia. Pripútanie je biologicky daný, základný adaptívny 'motivačný systém'. Dieťa si preto musí vytvoriť niekoľko osobitných väzieb s osobami, ktoré sú mu najbližšie (Cassidy, Shaver, 1999). Pripútanie k blízkym osobám – k matke, k otcovi a k tým, ktorí sa dôverne zapájajú do starostlivosti o dieťa – poskytuje dieťaťu zvláštny vzťah, pomocou ktorého: 1. vyhľadáva blízkosť osoby, ktorá mu ju odovzdáva, alebo by ju prirodzene odovzdávať mala; 2. prežíva blažený stav bezpečia a v čase nepohody ho blízka osoba uspokojí; 3. sa u neho formuje istý vnútorný pracovný model bezpečnej bázy, ktorou je vnútorná schéma seba a druhého – 'Ja a Ty': 'Ja'

¹ ang. 'hardwired to connect' (C.C. R., 2003) C. C. R. – Commission on Children at Risk (Komisia deti v ohrození) je národné zoskupenie niekoľkých desiatok renomovaných vedcov z rozličných disciplín, ktorí sa podujali analyzovať príčiny alarmujúcej situácie mládeže v Spojených štátoch. V posledných desaťročiach totiž trvalo rastú počty detí a mladistvých, ktorí sa svojím konaním denne ocitnú v ohrození. Ako v bludnom kruhu sa šíria problémy a poruchy správania, zvlášť depresie, násilie, rôzne formy zneužívania návykových látok, ale aj moderných technológií; stupňuje sa úpadok a nezúčujem o seriózne vzdelanie a kultúru, a pod.. V záverečnej správe spoločného výskumného projektu komisie 'Hardwired to connect. The new scientific case for authoritative communities' (Hardvérování pre vzťahy. Nové vedecké dôkazy o potrebe autoritatívnych spoločenstiev) sa konštatuje, že korene tohto stavu sú v spoločnosti, presnejšie, v základnom nedostatku výchovy a výchovného prostredia, ktoré sa priliš vzdialili prirodzeným (vyššie spomínaným) ľudským potrebám a tendenciám.

spojené dôverným vzťahom s blízkou osobou mu poskytuje bezpečie, pohodu, dovoľuje (odvážiť sa) skúmať okolitý svet a za nepriaznivých alebo neistých okolností sa uspokojiť (Bowlby, 1969). Takýto výnimočný vzťah a väzba s blízkou osobou sa začína utvárať už pred narodením dieťaťa² a jej povaha vplýva na ďalšie vzťahy k druhým. Pevné a bezpečné puto vzťahov s najbližšími, zvlášť vzťah dieťaťa s matkou, mu otvára cestu k zblíženiu s ľuďmi. Je jednou zo základných podmienok úspešného vstupu do širšieho spoločenstva. Človek je teda už vo svojej prirodzenosti 'spoločenský'.

Súčasná psychológia a kognitívne vedy tiež dokazujú, že súčasťou 'hardvéru pre vzťahy' človeka je principiálna ontogenetická schopnosť³ a potreba hľadať a nachádzať zmysel. Ako podrobnejšie ukážeme neskôr, ide o vrodenuú tendenciu pátrať po význame vecí a javov vo svete, hlbšie prenikať do zmyslu každodenných situácií, zvlášť konečného významu života a bytia – uvažovať o minulosti a prítomnosti, 'pozerať' do budúcnosti. Človek je teda vo svojej prirodzenosti nielen 'rozumný', ale aj 'duchovne alebo nábožensky zameraný'. Na ceste hľadania výnimočného vzťahu s druhým človekom, v snažení o budovanie a zachovanie vzájomnej jednoty, v úsilí nájsť hlbší zmysel bytia a sveta sa človek sám nakoniec stáva plnšie človekom. Ak sa tieto prirodzené tendencie človeka v jeho živote nemôžu plnšie uplatniť alebo naplniť, trpí fyzicky, psychicky, sociálne a duchovne. Zasiahnutý je v jadre svojej ľudskosti. Z tohto hľadiska sú osobitne ohrození slabší a zraniteľní, deti a mladiství (C. C. R., 2003). Základná a prirodzená ľudská túžba zjednotiť sa s druhým a pochopiť zmysel jestvovania seba a sveta sa naplňuje v stretnutí s človekom, avšak nie s každým. U dieťaťa a mladistvého zvlášť vyplynie len z osobného a dôverného vzťahu s osobou, ktorá je schopná trvalejšieho vzájomného osobného záväzku, zodpovednosti za druhého (za druhých) na dlhý čas. Pramení zo vzťahu s dôveryhodnou, obdivuhodnou osobou, ktorá môže príkladom svojho života odovzdávať aspoň základ toho, čo znamená žiť dobrým životom a byť dobrým a múdрым človekom – čo znamená byť 'spravodlivým'.⁴

Podľa posledných výskumov je proces pripútania v prvom rade biologický a postupne stále zreteľnejší v základných mozgových štruktúrach.

2 Prax aj výskum potvrdili, že 'stretnutie s [ešte] nenarodeným' je reálne možné a rozvíja sa recipročne ďalej už od tohoto času. Už nenarodené dieťa, podobne ako novorodenec, je v tomto smere aktívne a vyžaduje aj aktivitu druhého (pozri v Langmeier, Matějček, 1986; Fedor-Freybergh, Vanessa Vogel, 1988; Verny, Kelly, 1990; Šturma, 1992).

3 Termínom ontogenetická schopnosť sa chápe schopnosť vývinu vlastnú ľudskému individuú.

4 Kde a ako môžu deti a mladiství naplňovať tieto vitálne ľudské potreby a schopnosti? Do akej miery vytvára vhodné prostredie rodina, škola alebo miesta, kde trávia svoj voľný čas? Stretnú sa vôbec v každodennom živote s prirodzenou autoritou? Vidia okolo seba príklady životnej cesty hodnej nasledovania? Sú pre nich dospelí v živote skutočnou oporou pre to, aby sa vedeli slobodne a odvážne vydat' aj na menej známu alebo menej pohodlnú cestu, aby mohli vykročiť s rozvahou a nádejou do budúcnosti?

Hoci je proces pripútania v ľudskom mozgu prirodzene zakódovaný (vrodenný), uplatňuje sa v súčinnosti so skúsenosťou dieťaťa. K aktivácii neurónov a neurónových okruhov⁵ totiž dochádza na základe podnetov z prostredia, ale aj podnetov zvnútra – na základe obrazov vyvolaných v samom mozgu, akými sú napríklad spomienky. Základom fungovania nervového systému je integrácia – spôsob, akým sa jednotlivé súčasti nervového systému (osobitne mozgu) usporiadávajú do funkčného celku (Siegel, 1999). Ako kľúčový proces je integrácia rozhodujúca pre zdravie jednotlivca, ale nie iba jeho. Súvisí s ňou fungovanie rodiny a ako vyplynie neskôr, v konečnom dôsledku aj spoločnosti všeobecne.

Moderné medicínske technológie umožnili skúmať anomálie v štruktúre a fungovaní mozgu nielen u osôb s duševnými poruchami alebo závislosťami, ale odhalili ich aj u obetí týrania, zanedbávania a zneužívania. Ukázalo sa, že ťažká záťaž priamo zasahuje do vývinu a integrácie nervového systému. Pozorovali sa odchýlky v oblasti limbického systému, ktorý je rozhodujúci pre reguláciu emócií a pamäťových procesov. Zobrazenia týchto častí mozgu pomocou magnetickej rezonancie (MRI) potvrdili u obetí násilia odchýlky od normálnej veľkosti hipocampu. Ten je dôležitý pri výbere a uchovaní prichádzajúcej informácie do dlhodobej pamäte, zvlášť spomienok s emočným nábojom, spojených so strachom a útočnými prejavmi.⁶ Vyšetrenia súčinnosti funkcií pravej a ľavej mozgovej hemisféry, ich integrácie, pomocou špeciálneho EEG⁷ odhalili u obetí násilia nedostatky v rozvoji kôry ľavej hemisféry, podstatnej aj pre porozumenie a rozvoj reči. Pritom pravú hemisféru, dôležitú pre spracovanie priestorových informácií a negatívnych emócií, mali normálne rozvinutú. Experiment u dospelých obetí násilia ukázal, že pri vybavovaní citovo neutrálnych spomienok sa viac aktivovala ľavá hemisféra a pri vybavovaní vzrušujúcich spomienok pravá hemisféra. U zdravých subjektov je aktivácia hemisfér v rovnováhe, zabezpečuje

5 nervových buniek a ich vzájomného prepojenia

6 V prvom roku sa dieťa opiera o tzv. implicitnú formu pamäte: zahŕňa emočné, percepčné, somatosenzorické formy pamäte. Je založená na zovšeobecnení opakovanej skúsenosti a označuje sa termínom „mentálny model“ alebo „schéma“ (ide o implicitný obraz seba, druhých ľudí, sveta). Tento typ pamäte funguje na základe podnetov prostredia (kľúčov – súvislostí), ktoré navodia vyvolanie určitej spomienky. Tieto spomienky priamo ovplyvňujú emócie, vnímanie sveta a správanie. Avšak pri aktivácii implicitnej formy spomienky chýba vnútorné poznanie, že ide o spomienku. Človek si nevedomuje ich súvislosť s určitou minulosťou. Až po dosiahnutí prvého roka začína intenzívnejšie dozrievanie hipokampu. Táto štruktúra mozgu je potrebná pre rozvoj tzv. explicitnej pamäte: tvorí ju faktická (sémantická) a autobiografická (epizodická) pamäť. Postupne sa objavuje u poldruharočného dieťaťa, ktorého spomienky sa začínajú spájať s vnútornou skúsenosťou – „teraz si (Ja) niečo pamätám“, „na niečo si (Ja) spomínam“. Pri epizodickej spomienke je tiež prítomné vnútorné uvedomenie si seba v danom čase (časovom úseku) v minulosti. Neskôr tieto prvotné mozgové pamäťové procesy – vybavovanie si spomienok zo svojho života – doplnia oblasti dozrievajúcej prefrontálnej kôry. (Siegel, 2001) Tieto poznatky upozorňujú na to, aký vážny dosah má práve prvá (implicitná) skúsenosť dieťaťa.

7 sofistikovanej metódy analýzy mozgovej mikroštruktúry zameranej na vedenie vzruchov a s ňou spojenú kvalitu neurónovej siete

integráciu informácií a na spracovaní negatívnych podnetov sa podieľajú obe hemisféry. Ďalší výskum ďalej potvrdil, že u obetí násillia je zasiahnutý corpus calosum – štruktúra významná pre funkčnú integráciu pravej a ľavej hemisféry. Týrané a zneužívané deti nemali túto mozgovú štruktúru dostatočne vyvinutú, pričom odchýlky boli väčšie u chlapcov pri zanedbávaní a u dievčat pri pohlavnom zneužívaní. Nedostatočná funkčná integrácia pravej a ľavej hemisféry a menej rozvinuté corpus calosum sa môže prejavovať náhlymi presunmi stavu dominantnej aktivácie ľavej a pravej hemisféry. Prejavuje sa protichodným emočným prežívaním a spomienkami. Takáto polarizácia dominancie hemisfér môže byť príčinou, že postihnuté osoby vnímajú v určitej situácii (pri aktivácii jedného stavu) priateľov, rodinu alebo iných ľudí prevažne pozitívne a v inej situácii rozhodne negatívne. Spolu so spomínanou precitlivosťou limbického systému môže byť príčinou podráždenosti, agresivity a úzkosti. Pomaly dozrievajúca neurónová sieť vystavená nadmernej záťaži (ohrozeniu, násilliu alebo zneužívaníu) sa vlastne takýmto spôsobom pokúša 'adaptovať' v krajne nepriaznivom prostredí. Nervový systém zostáva pripravený v plnej bojovej pohotovosti pre prípad ohrozenia. Precitlivená reakcia na záťaž má na druhej strane svoje negatívne dôsledky v somatickej oblasti – zvýšené riziko vzniku obezity, diabetu 2. typu, hypertenzie, suicidií, zrýchlený proces starnutia. (De Bellis, et al., 1999; Teicher, 2002)

Posledné desaťročia výskumu mozgu tiež odhalili, že ľudský mozog sa prirodzene fyziologicky rozvíja v tandeme – v paralelnom spojení ('zapojení') – 'v jednote s druhým mozgom'. Deje sa to na základe blízkeho vzťahu s druhým človekom, pomocou vzájomného prijímania a odovzdávania citov – komunikácie citov, ktorá účinkuje ešte skôr ako verbálna komunikácia (Siegel, 1999). Ľudský mozog ako systém nie je uzavretý. Pomaly sa stále viac a viac organizuje vo vzťahu s druhým 'Ja', druhým mozgom, blízkym človekom. 'Sebaorganizujúca schopnosť' vyvíjajúceho sa mozgu účinkuje v podmienkach osobného vzťahu s druhým človekom. Vzťahový kontext môže rozhodujúcim spôsobom jeho vývin buď podporovať alebo oslabovať. Do mozgu vo vývine sa takto vtláča buď odolnosť (ang. resiliencie) alebo zraniteľnosť (ang. vulnerability) (Schore, 2003a,b). Rozličné protichodné vnútorné stavy, vedomie a myseľ dieťaťa totiž pomáha organizovať zrelší stav vedomia a mysle rodiča alebo dospelého, na ktorého sa dieťa môže spoľahnúť (Schore, 1994). Od narodenia je teda sebaregulácia dieťaťa sčasti určovaná interaktívnym „dyadickým“ procesom vzájomnej koregulácie (Feldman et al., 1999). V ňom sa opätovne prikladá veľký význam emóciám. Podľa 'afektívnej neurovedy' (ang. affective neuroscience, Damasio, 1998) sú emócie dynamické integratívne procesy, ktoré majú pôvod v sociálne podmienených hodnotiacich procesoch mozgu. Majú integrujúcu funkciu, pretože funkčne spájajú jeden proces s druhým, sú rozhodujúce pre usmernenie toku energie a informácií v mozgu, a tým aj pre

utváranie a usmernenie duševného života (Siegel, 2001). Výskum kognitívnych vied sa aktuálne ubera cestou ďalšieho mapovania 'neurobiologického základu medziludských vzťahov', časti ich 'biochémie'. Pre budúcnosť zostáva úlohou tieto mozgové procesy ešte hlbšie objasniť a vyvinúť praktické liečebné postupy na pomoc pri spomínaných prípadoch citových zranení, psychických porúch a účinnejšiu prevenciu.

V súčasnej etape výskumu ľudského genómu sa už vie, že transkripcia génov⁸ a v tejto súvislosti aj vývin mozgových funkcií, závisí aj od kvality a starostlivosti prostredia, od jej dostatku alebo jej nedostatkov.

Biologický výskum dokumentoval, že starostlivosť o potomstvo môže významne ovplyvniť emočnú reaktivitu u potomkov (účinkovanie emócií v správaní). Určitý typ starostlivosti dokonca vedie k trvalým zmenám v správaní, ktoré sa zvlášť prejavujú v situáciách stresu. Young so spolupracovníkmi (2002) zistili, že fyziologická citlivosť alebo odolnosť voči stresu u potomkov súvisí u zvierat s kvalitou rodičovskej starostlivosti, ktorá môže ovplyvniť hladinu stresových hormónov (kortizolu⁹) v neuro-receptoroch. V experimente s laboratórnymi potkanmi pozorovali, že hojnosť materskej starostlivosti zlepšila emočnú a fyziologickú odolnosť (resilience) mláďat a preniesla sa dokonca aj ďalej na ich potomstvo. U mláďat mimoriadne starostlivých samičiek sa neskôr zaznamenali podobné prejavy záujmu o vlastné mláďatá, dokonca aj u mláďat umiestnených hneď po narodení do 'náhradnej starostlivosti' takejto starostlivej samičky. Podľa autorov ide o výsledok pôsobenia neurofyziologických systémov, ktoré sa u potomstva zakódovali biologicky. Dôležitým poznatkom pre výchovu je, že neurobiologické väzby vzťahov – rodičovského puta – sa prenášajú na potomstvo (Insel, Young, 2001; Meaney, 2001).¹⁰

Diskusia o tom, či ľudské správanie rozhodujúcim spôsobom určuje dedičnosť alebo prostredie, prestáva byť relevantná, pretože podľa najnovších poznatkov vedy sú vo vzájomnej interakcii¹¹. Sociálne podmienky môžu ovplyvniť transkripciu génov.

8 *sofistikovanej metódy analýzy mozgovej mikroštruktúry zameranej na vedenie vzruchov a s ňou spojenú kvalitu neurónovej siete*

9 *Kortizol je steroidný hormón kôry nadobličiek. Napríklad zvýšená sekrécia kortizolu vedie k zvýšenej sekrécii inzulínu a kombinácia zvýšenej sekrécie oboch hormónov urýchľuje proces arteriosklerózy, ischémie. (Vágnerová, 2004)*

10 *Samozrejme, že výsledky výskumov so zvieratami nemožno u človeka priamo zjednodušene uplatniť. Pomáhajú však pri objasnení mnohých otázok. Uvedené poznatky by mohli pomôcť vysvetliť zložitý problém tzv. deprivačného cyklu, z praxe známeho opakovania týrania alebo zneužívania samými traumatizovanými obeťami (Langmeier, Matějček, 1974). A možno uvažovať aj o účinkoch v opačnom smere. Poukazujú na to aj skúsenosti s ťažko deprivovanými deťmi z rumunských detských domovov, u ktorých sa vyskytovali vážne telesné a psychické poruchy. Ich umiestnenie do kvalitnej náhradnej starostlivosti v útlom veku viedlo k pomerne rýchlemu zlepšeniu vo viacerých oblastiach (Carlson, Earls, 2000).*

11 *Nepatrná zmena v jednej oblasti sa odráža recipročne v druhej oblasti (Moore, 2002).*

V pokuse so skupinou geneticky 'rizikových' mláďat opičky makaka červeného¹², o ktoré sa starala schopná samička – náhradná 'supermama', sa dobrou starostlivosťou úspešne odstránil ich biologicky podmienený sklon k neprimeranej úzkostlivosti a plachosti, a tiež sklon podľahnúť zneužívaniu alkoholu. Ďalšia skupina mláďat, s dedičným sklonom k nadmernej agresivite a impulzivite (reaktivite na báze serotonínovej¹³ precitlivenosti) a aj so sklonom zneužívať alkohol, bola pozitívne usmernená podobným spôsobom. Vstarostlivom prostredí sa u nich dokonca rozvinuli úspešné vodcovské vlastnosti (Suomi, 1999a, 1999b, 2002). Zmenou podmienok vonkajšieho prostredia sa podarilo modulovať hereditárne podmienenú vulnabilitu potomstva. Výskum detí s prirodzeným sklonom k väčšej impulzivite (reaktivite) a úrazom ukázal, že toto riziko sa znižuje v závislosti od ich prvotnej výchovnej skúsenosti. Deti z podporujúceho prostredia sa vyznačovali mimoriadnou odolnosťou (resilience), avšak deti zo stresujúceho prostredia zvýšenou psychickou zraniteľnosťou (vulnerabilitou) (Boyce, 1996). V rámci znovu otvorenej diskusie o otázke dedičnosti inteligencie a s ňou spojených výskumov sa ukázalo, že sociálne prostredie, aj keď tu ide o veľmi komplexné procesy interakcie, môže pomôcť zvýšiť inteligenciu, dokonca aj výsledky v testoch inteligencie, zlepšiť kognitívne kompetencie¹⁴ (Feuerstein, 1991; Hunt, 1995; Daniels et al., 1997). Sú to optimistické poznatky zvlášť pre tých, ktorí sa v záujme mládeže stále snažia zlepšovať prostredie, v ktorom vyrastá.

Sklon riskovať a vyhľadávať nové u adolescentov sa spája s dôležitými zmenami v štruktúre a funkciách ich mozgu a sú v tomto veku prirodzené.

Moderné zobrazovacie technológie odhalili, že ľudský mozog ďalej rastie a významným spôsobom sa pretvára po 20. roku, v 3. dekáde života. Dozrievanie sa koncentruje zvlášť v prefrontálnej kôre a ďalších oblastiach dôležitých pre rozvoj kognitívnych funkcií, ako je napríklad kritickosť a vhlad (Geidd et al., 1999; Sowell, et al., 1999; Spear, 2000; De Bellis et al., 2001a). Okrem toho dochádza v období adolescencie v niektorých oblastiach mozgu k úbytku asi

12 Asi 15 - 20% potomstva môže mať biologicky podmienenú tendenciu k nadmernej úzkostlivosti. V záťažovej situácii sa u nich vylučuje nadmerné množstvo stresového hormónu (kortizolu). V porovnaní s inými jedincami tiež prijímajú oveľa väčšie množstvo alkoholu, ktorým sa pokúšajú odbúravať úzkosť a navodiť si príjemnú 'blaženú hodinku'. V podstate 'užívajú alkohol' podobne ako pacienti s príznakmi depresie a úzkosti. (Suomi, 2002)

13 Serotonín je jedným z neurotransmiterov (neuromediátorov, čo sú chemická látka, ktoré prenášajú informácie v synapse - spojení medzi dvoma neurónmi). Serotonín vplyva na raný vývin mozgu a v dospelosti ovplyvňuje aktivitu a vzájomné vzťahy medzi ďalšími neurotransmiterovými systémami. Je hlavným modulátorom emočných prejavov, ovplyvňuje náladu, správanie spojené s emóciami – napr. tendenciu k agresii, integruje tiež spracovanie senzorických podnetov, motorickú aktivitu a pod. (Vágnerová, 2004)

14 V skupine stredoškôľakov sa zvýšili určité kognitívne kompetencie (rozumové schopnosti) po zavedení špeciálnej výučby fyziky zameranej na riešenie problémov. Bez ohľadu na ich priemerný alebo nadpriemerný výkon v teste fluidnej inteligencie (nezávislej od vplyvov sociálneho prostredia) sa u nich pozoroval veľký pokrok v predmete a v ich schopnostiach riešiť problémy. (Levidov, 1994)

50% neurónových spojov. Podľa Speara (2000) sa zmeny hladiny dopamínu¹⁵ môžu spájať s istým 'nedostatkom uspokojenia' (ang. reward deficiency).¹⁶ Aj chemické látky, drogy, alkohol majú u nich iné účinky ako u dospelých. Maturačné procesy prítomné v mozgu môžu objasňovať niektoré tendencie adolescentov (DeBellis et al., 2001b). 'Prirodzene' uprednostňujú silné, príjemné a vzrušujúce podnety a zážitky (hudba, drogy), vyhľadávajú nové a neobvyklé situácie, riskujú ('adrenalinové' športy, jazdy autom). Potrebujú ich 'fyziologicky' na dosiahnutie dostatočnej miery uspokojenia (Irwin, 1989). Spolu s obdobím dospievania je rozhodne aj tretia dekáda života kritickou fázou vývinu. Svedčia o tom aj štatistiky adolescentnej morbidity a mortality (počty vážnych úrazov, smrteľných nehôd a suicídií). V Spojených štátoch tvoria dospievajúci a adolescenti približne 85% z násilných úmrtí (C. C. R., 2003). Výkyvy nálad a depresia, nespokojnosť (anhedonia) v tomto období výrazne vzrastá. Na prechode smerom k dospelosti dochádza teda v individuálnom životnom cykle k veľmi dôležitým a komplexným zmenám. V tejto súvislosti sa opäť vynára otázka: V akých podmienkach a kto – a či vôbec niekto – na tomto dôležitom úseku životnej cesty mládež sprevádza?

Jednoznačné určenie významu pohlavia v období detstva a dospievania je všeobecne dôležité pre zdravie a celkovú rovnováhu človeka.

Základné rozdiely medzi mužským a ženským pohlavím, ktoré sa neskôr prejavujú aj v správaní a spájajú sa s úlohou pohlavia (rodová rola), sú prvotne určené biologicky už počas vnútromaternicového vývinu. Súvisia so špecifickou hormonálnou citlivosťou mozgu, ktorá sa zakladá vo fetálnom období (Baron-Cohen, 2003; Bancroft, 1989).

V tretej fáze prenatálneho vývinu somatického základu pohlavia, v druhom trimestri fetálneho života sa začína pohlavná diferenciácia mozgu. Nasleduje po vývine pohlavných orgánov.¹⁷ Formujúce sa testes (semenníky) produkujú mužský hormón testosterón, ktorý maskulinizuje zhluky nervových buniek hypotalamu, talamu a limbického systému (štruktúr 'starého mozgu', ktoré má človek aj nižšie stavovce). Estrogény a progesterón, ktoré sa tvoria najmä v ováriách (vaječníkoch) plodu, zas feminizujú príslušné miesta ženského

¹⁵ neurotransmitter, ktorý môže pôsobiť aj tlmivo aj excitačne, ovplyvňuje funkciu pozornosti, pracovnej pamäte, ai. (Vágnerová, 2004)

¹⁶ Potreba vyhľadávať neustále nové a vzrušujúce podnety závisí na množstve dopamínových receptorov v oblasti limbického systému a na hustote prenášačov serotonínu. Ovplyvňujú mieru aktivácie autonómneho nervového systému a tým aj tendenciu vyhľadávať intenzívne podnety a dosiahnuť uspokojenie za každú cenu.

¹⁷ Gonadálna sexualita – sexualita určená pohlavnými orgánmi sa začína formovať už v 7. týždni života po počatí.

mozgu. Neurohormonálne programovanie mozgových buniek¹⁸ ovplyvňuje mnohé ďalšie osobitné funkcie a prejavy, medzi iným aj reprodukčné cykly, materské sklony, výnimočnú empatiu, verbálne a ďalšie špecifické schopnosti dievčat a žien, u chlapcov a mužov sklony k agresivite, uprednostňovaniu drsných, pohybových hier, osobitný záujem o konštrukciu systémov.¹⁹ (Baron-Cohen, 2003; Kimura, 2002; Dodge, 2000; Keefe, 1996/2000)

Súčasný výskumy potvrdzujú, že správanie dané pohlavím – 'rodová' rola²⁰ – je určované aj biologicky a nevyplýva iba zo spoločenských alebo kultúrnych očakávaní (Hotz, 2005). 'Rod' (ang. gender) nie je výlučne 'sociálny konštrukt'.

V procese rozvíjajúcej sa psychickej autonómie u dieťaťa v 18. – 24. mesiaci majú pri uvedomení si seba (sebauvedomenie) a svojho tela (formovanie telesnej schémy) rovnako významnú úlohu obaja rodičia. Dôležitý je rodič 'toho istého pohlavia ako ja' (ang. same-sex-as-me) a takisto aj rodič 'opačného pohlavia ako ja' (ang. opposite-sex-as-me) (Person, Ovesey, 1983; Rekers, 2004).

V minulosti bol sociálny význam pohlavia, bez ohľadu na historickú epochu a kultúru jednotlivých spoločností, jasne určený. Obyčaje, obrady (rituály) a skúšky pri prechode z detstva do dospelosti vždy určitým spôsobom usmerňovali sexualitu u adolescentov v prosociálnom smere.²¹ V súčasnej západnej kultúre sa aj pod vplyvom hesla sexuálnej slobody mnohé zvyky opustili. Podľa Millerovej (2002) sú však 'rituály', ktoré si dnes adolescenti

18 Tieto hormóny majú v skutočnosti štvoraký vplyv na vývin: maskulinizačný a feminizačný, a demaskulinizačný a defeminizačný. Pre jednoduchosť sa na tomto mieste uvádzajú iba maskulinizačné a feminizačné účinky hormónov.

19 Podľa výskumov majú ženy lepšie percepčné tempo pri identifikácii a porovnávaní objektov (sú všímavějšíe), väčšiu verbálnu fluenciu (plynulosť reči), sú lepšie v bežných počtoch a presnejšie v manipulácii. Vynikajú v činnostiach, závislých od funkčnej spolupráce oboch hemisfér. Muži sú lepší v priestorových úlohách (rotácii objektov v predstave), v orientácii v okolí (na mape), matematickom úsudku a vizuomotorickej koordinácii (zameraní cieľa), v činnostiach s dominanciou pravej hemisféry. (Kimura, 2002)

20 Rolová rodová identita je poznanie dievčata/ženy, že je 'ženská' (feminínna), a chlapca/muža, že je 'mužský' (maskulínny) (ang. 'I am masculine'; 'I am feminine'). Osoba postupne dosahuje vnútorné presvedčenie, že (on alebo ona) sa zhoduje alebo nezohoduje s očakávaniami, ktoré má určité prostredie od role spojené s daným rodom (mužským alebo ženským). Jadrová rodová identita oproti tomu znamená prvotné uvedomenie si svojho pohlavia v procese sebauvedomovania: '(Ja) som dievča/žena', '(Ja) som chlapec/muž' (ang. 'I am female'; 'I am male'). Objavuje sa v druhom roku života spolu s 'psychickým narodením' dieťaťa, ktoré znamená odklon od symbiotického vzťahu s matkou a počiatočné uvedomenie si vlastného individuálneho bytia. Obe sú zložkami psychosexuality – povedomia sexuality. K nej patrí aj psychosexuálna orientácia – prednostná erotická príťažlivosť k druhej osobe, ktorá sa normálne objavuje v čase dospievania. (Keefe, 1996/2000)

21 Etnografický výskum zameraný na charakteristiky zrelý dospelosti priniesol z rôznych kontinetov prekvapivo zhodné výsledky. Morani - mladí, slobodní, divokí a zápalistí predátori sub-saharského kmeňa Samburu sú síce pre turistov svojim exhibicionizmom atraktívni, ale kmeňom sú v skutočnosti považovaní za problémovú skupinu. Ohrozujú stáda, majetok, maželky, a kmeň a 'starší' ich neustále musia 'držať na uzde'. Podobne aj u Mayov a Navajov sú slobodní bojovníci dôležití pri love a obrane kmeňa, ale až bojovník, ktorý sa usadí a stará o svoju rodinu, je kmeňom uznaný ako zrelý dospelý. Predĺžovanie dospievania (ustrnutie v akomsi 'larválnom' štádiu alebo na úrovni 'šteniátka'), oddialenie dospelosti (alebo prevaha jej nezrelých podôb) súvisí s dekonštrukciou rodiny, otcovstva a materstva našou súčasnou 'kultúrou'. (Gutmann, 1998)

vymýšľajú sami ad hoc, sociálne menej prijateľné a nezriedka aj riskantné. Príklady autentického vzťahu k ľudskému telu, jeho správneho prijatia, sú žiaľ v našej kultúre často marginalizované. Pre rodičov a výchovu zostáva vážnou výzvou, aby neprestávali hľadať citlivý, zrozumiteľný jazyk a prostriedky, ktorými by sa mohli súčasnej mládeži v týchto otázkach hodnoverne priblížiť. Najmocnejším prostriedkom však zostáva sila osobného príkladu hodného nasledovania.

Počiatkový vývin mravnosti je podľa výskumov ontogenetickej psychológie zakorenený prvotne biologicky a znamená 'moralizáciu pripútania'.

Nevyhnutným základom pre objavenie sa svedomia a pre pochopenie významu morálky je už spomínaná vrodená tendencia pripútať sa k blízkej osobe (ang. born-to-attachness) (Hrdy, 1999). Prvotná skúsenosť nezištnej lásky sprostredkovaná bezpečím vzťahu s blízkou dôveryhodnou osobou je pre dieťa prameňom, z ktorého vyviera aj jeho láska, schopnosť milovať podobným spôsobom. V úsilí získať potvrdenie a prijatie od rodiča sa formuje detské svedomie. Proces moralizácie – v ktorom dieťa postupne preniká do morálky spojenj s hodnotami danej spoločnosti a do jej zmyslu, a stáva sa tak morálnou osobou ²² – sa objavuje v spojení so špecificky ľudskými behaviorálnymi systémami, ktoré usmerňujú pripútanie, emočnú reguláciu, kognitívne procesy a vôľu (Stiwel, 2002). 'Moralizácia pripútania' predstavuje prvotné reprezentácie ²³vzťahov bezpečia – empatie – mravnej povinnosti vo vedomí dieťaťa, vyplývajúce zo súčinnosti detského pripútania a rodičovskej väzby. Ide o pocity bezpečia alebo ohrozenia spolu s intuitívnym prežívaním citovo podfarbených reakcií spokojnosti alebo nespokojnosti rodiča podľa určitého správania dieťaťa: v zmysle zakázaného, dovoleného, alebo podporovaného (patrí k nemu však aj konanie, ktoré ostáva bez povšimnutia). Princiálna detská túžba zjednotiť sa s blízkou osobou vedie dieťa k pripravenosti správať sa podľa želaní rodičov a podľa prejavov ich záujmu. Ak bolo naplnenie tejto základnej túžby odoprené, u detí sa pozorovala povrchnosť v ich vzťahoch k druhým, ochudobnené prejavy citov k druhým, neprístupnosť, nedostatočná vnútorná citová odozva, nezmyselné podvádžanie, krádeže a ťažkosti so sústredením v škole (Karen, 2002).

Rozlišovanie dobra a zla – mravnosť – sa teda do veľkej miery spája s prvotnou biologickou potrebou spájať sa s druhými, závisí od vzájomných osobných vzťahov, a nie iba od 'znalostí' mravných zásad. Otázka mravnosti nie je súkromnou vecou, ale pramení a odovzdáva sa na základe dôverného vzťahu

²² Berkowitzov model 'anatómie' mravnej osoby (in Glasová, 2001) tvorí funkčná jednota niekoľkých komponentov: mravného konania (správania), mravného charakteru (čnosti), mravných hodnôt, mravného úsudku, mravného cítenia, mravnej identity. Podporujú ju metamorálne komponenty mravnosti osoby, ktorými sú empatia a sebadisciplína (vôľa).

²³ Reprezentácia znamená individuálne zvútornený obraz určitej skúsenosti.

osôb. Ak sa v mravnej výchove neberie do úvahy táto základná ľudská potreba, v podstate ide o zanedbávanie dieťaťa.

Vývin mravnosti v období detstva a adolescencie zahŕňa tendenciu a 'schopnosť' idealizovať (si) osoby a myšlienky.

Formovanie mravnej identity²⁴ je pomalý a zložitý proces. 'Moralizácia pripútania' plynúca zo vzájomných vzťahov dieťaťa a rodiča sa rozširuje na ďalšie vzťahy. Rastúca autonómia úsudku a siete medziľudských vzťahov privádza adolescenta k novým zdrojom pre pochopenie mravnosti. Podľa Gutmanna (1998) je pre tento proces veľmi dôležitá 'ľudská kapacita k bázni, zbožňovaniu a idealizácii'. Dospievajúci objavuje svoje ideálne 'Ja' mimo seba, za hranicami svojho 'Ja' (presiahnutím, prekročením seba, transcenciou seba). Keď si začína uvedomovať, že jeho vlastný, nedostatočne rozvinutý pôvodný ideál ('mýtus') už viac nie je ten najdôležitejší. Keď sa pre neho stávajú rovnako dôležité ideály a princípy určitej hodnotovej skupiny, povolania, profesie, náboženstva alebo národa. Dosiahnutie zrelej mravnej identity do veľkej miery závisí od podstatného presmerovania subjektívnych tendencií k idealizácii. Znamená obrátenie sa od introspektívneho a reflexívneho zamerania svojho bytia – fixovaného na seba (Ja/Ego) – k bytiu zameranému na určitú hodnotnú podobu druhého (odlišnosť). Možno povedať, že (mravná) dospelosť sa dosahuje vtedy, keď sa narcizmus premieňa, detoxikuje (zbavuje otravy), keď 'Ja' zbúra múry vlastnej pseudovynimčnosti a dokonalosti, keď svoju pseudo-idealizáciu nahradí hodnotnými a trvalými idealizáciami – 'zdravým narcizmom'. Skutočne dospelý človek namiesto seba vyzdvihuje ideálne podoby spoločenstva, svojho povolania a svojej rodiny.

Prirodzená tendencia k idealizácii druhého znamená aj tendenciu podobať sa tomu, koho obdivujem, bez ohľadu na to, či si to želá alebo neželá (alebo či si to zaslúži alebo nie). Na mieste je otázka, či spoločnosť, jej kultúra a prostredie výchovy zvlášť, poskytujú mladým ľuďom ideály hodné obdivu. V tomto priestore je totiž skrytý potenciál pre ovplyvnenie mravnosti dospievajúcej mládeže. Sú nimi osobné vzťahy s obdivuhodnými a dôveryhodnými dospelými. Okrem rodičov, starých rodičov a starších súrodencov nimi môžu byť učiteľ, tréner, poradca, duchovný, priateľ. Sú vzormi, ktoré inšpirujú a ukazujú cestu a zmysel mravnosti v atmosfére spoločenského a mravného zvätku (Stiwel, 2002). Prirodzená potreba zblížiť sa s druhým človekom, byť v pôsobivom vzťahu s prítlačivým a ideálnym dospelým, tu môže byť dôležitým ochranným faktorom a uchrániť mladistvých od osobne, zdravotne alebo sociálne riskantného konania (Siegel, Hartzell, 2003; Resnick, 2002;).

Prvotné milujúce vzťahy s najbližšími vplývajú na raný duchovný rast.

24 *Mravná identita znamená človeka v jadre mravného, pre ktorého je konanie dobra, presvedčenie o dobre, starostlivosť a úsilie o dobro najdôležitejšie pre jeho sebaurčenie, pre to, kým je. (Berkovitz, in Glasová, 2001)*

Duchovnosť a náboženský život tiež spätne ovplyvňuje celkovú rovnováhu a zdravie človeka.

Dieťa spontánnym spôsobom pripisuje svojim rodičom dokonalosť a výnimočné schopnosti. Ak mu to náboženská výchova umožní, prenáša ich neskôr na svoju predstavu o Bohu (Piaget, 1951). Početné výskumy v rámci monoteistických náboženstiev naznačujú, že detská predstava Boha (kým Boh je a ako koná) má sčasti pôvod v každodennej skúsenosti dieťaťa s rodičmi a sčasti v zveličenej, idealizovanej predstave toho, kým sú pre neho rodičia (Vergote, Tamayo, 1981). Pripisovanie určitých vlastností Bohu na základe každodennej skúsenosti blízkeho vzťahu dieťaťa s rodičmi predstavuje 'spiritualizáciu pripútania' (C. C. R., 2003). Tendencia prisudzovať Bohu vlastnosti, ktoré prekračujú realitu, odráža tiež prirodzenú ľudskú tendenciu k idealizácii. Pozitívne a negatívne vlastnosti otca a matky sa u detí často spájajú s ich predstavou o Bohu. Skúsenosť detí s rodičmi teda môže ich duchovný rast a život povzbudiť alebo brzdiť, dokonca sa podieľať na ich nevere a ateizme (Vitz, 1999). Neskôr v živote je predstava Boha komplexnejšia a rozvinutejšia, sýti ju rozličné myšlienky a zážitky za hranicami prvotnej rodinnej skúsenosti. Je však zaujímavé, že dokonca aj deti z tradične ne-teistického prostredia alebo prostredia odmietajúceho pojem osobného Boha, opisujú božské vlastnosti pomocou výrazov spojených so vzťahom dôvery, v zmysle bezpečia, istoty a pokoja. Používajú teda prívlastky typické pre harmonické a šťastné vzťahy v rodine (C. C. R., 2003).

V poslednej dobe pribúdajú výskumy, ktoré potvrdzujú súvislosť medzi duchovným životom a fyzickým a emočným zdravím a odolnosťou (Levin, 1994; Shafranske, 1996; Larson et al., 1998; Miller, 1999; Smith, Faris, 2002; Wallace, 2002). Duchovný život, vzťah a odovzdanosť Bohu, pripútanie k transcendentnu má podobné blahodarné účinky ako hojnosť rodičovskej starostlivosti v útlom detstve. Zdá sa teda, že obe podoby tendencie k pripútaniu – zjednotenie alebo spätosť s blízkou osobou a zjednotenie alebo spätosť s Bohom – ovplyvňujú biologické systémy človeka podobným spôsobom.²⁵ Živý a zdravý náboženský život mládeže uspokojuje ich prirodzenú potrebu sociálnej blízkosti, poskytuje príklady pre zvládnutie životných ťažkostí, pomáha im v životnej orientácii, ponúka zmysel života, rozvíja zmysel pre vďačnosť a dáva neopakovateľný zážitok spoločenstva (rozličných generácií), prijíma mladého človeka takého, aký je. Popieranie alebo zanedbávanie duchovných potrieb mládeže ich často privádza k depresii alebo hľadaniu inej náplne a zmyslu života: môže sa nimi stať alkohol a iný konzum, sexuálna promiskuita, zahrávanie sa s násilím

²⁵ Pomáhajú tiež objasniť (i keď nie jednoznačne kauzálne), prečo mnohé osoby nachádzajú v náboženskej viere a svojom praktickom duchovnom živote niečo z tých istých zdrojov bezpečia a pohody, ktoré im ich vlastní rodičia neboli schopní poskytnúť.

a kriminalita (Wallace, 2002). Podľa Millerovej (2002) by úsilie o duchovný vzťah so Stvoriteľom malo byť neoddeliteľnou súčasťou dozrievania adolescenta.

Ľudský mozog sa zdá byť usporiadaný takým spôsobom, že privádza človeka ku kladeniu fundamentálnych otázok a hľadaniu fundamentálnych odpovedí.

Človek si prirodzene kladie otázky, aby pochopil, poznával. Skúma otázky hlbšieho významu, rozhoduje sa a hodnotí, čo je pre neho podstatné: Prečo existujem? Čo je zmyslom môjho života? Ako mám žiť? Čo bude, keď zomriem? Odráža sa v nich špecifická ľudská potreba poriadku, poznania zmyslu, konečného významu bytia a sveta. Nachádza svoj odraz v náboženskej viere, obradoch a praktickom náboženskom živote. Novšie neurobiologické výskumy naznačujú, že duchovná a náboženská skúsenosť pramení sčasti z procesov a štruktúr hlboko zakorenených mozgu.²⁶ Moderné zobrazovacie technológie ukázali, že praktický duchovný život (kontemplatívna modlitba, meditácia) zvyšuje aktivitu vo viacerých oblastiach predného mozgu, vrátane prefrontálnej mozgovej kôry. V stave meditácie a kontemplatívnej modlitby sa pozoruje špecifická aktivácia mozgu. Podľa autorov jedného výskumu, Newberga a D'Acquilli (2001) sa zdá, že 'ľudské bytosti nemajú na výber a konštruujú aspoň mýty, aby svoj svet pochopili'. Napríklad aj u detí nie veľmi nábožensky založených rodičov sa pozorovala podobná kvalita osobnej religiozity ako u detí z nábožensky založených rodín (Miller, 2001). Záujem o duchovné, tendencia stotožniť sa s konečným zmyslom bytia a zjednotiť sa s transcendentnom je človeku prirodzená, a nie je len aspektom kultúry. Intenzívny záujem o duchovné a zásadné životné – filozofické, náboženské – otázky, hľadanie zmyslu života u adolescentov môžu byť podmienené sčasti aj biologicky. Pri náboženských a duchovných zážitkoch sú totiž špecificky aktivované viaceré mozgové oblasti, ako napr. prefrontálna kôra, v ktorých dochádza v tomto veku k zásadným vývinovým zmenám. Mladí ľudia sa potrebujú viazať k fundamentálnemu, ku konečnému zmyslu a k transcendentnu ako prirodzenému aspektu ľudskej skúsenosti.

Principiálna zodpovednosť rodičov a výchovy v integrálnom rozvoji osoby

V predchádzajúcej časti sme ukázali, ako súčasný výskum kognitívnych a sociálnych vied zhodne potvrdzuje, že človek má prirodzenú tendenciu spájať sa a zjednotiť sa s druhou ľudskou bytosťou a s niekým (alebo s niečím), kto (čo) ho presahuje. Tak pravdivejšie objavuje a poznáva seba aj svet a nachádza ich

²⁶ Poznatky neurovied, bioniky a kvantovej fyziky viedli k zanechaniu predstavy o mozgu ako deterministickom stroji, mechanizme. V súčasnosti sa ľudský mozog prirovnáva k seba organizujúcemu sa počítaču, ktorý sa na základe skúsenosti sám učí novému a riadi sa nelineárnou dynamikou „deterministickej“ teórie chaosu. Tým sa v podstate necháva priestor pre slobodnú vôľu. Ľudský mozog nie je nástrojom mechanického determinizmu ale štruktúrou, ktorej kvantový indeterminizmus dovoľuje slobodnú vôľu. (Satinover, 2002)

plnší zmysel. Naznačili sme, že súčasná kultúra a výchova (nezriedka aj v rodine) často tieto základné a prirodzené ľudské tendencie zanedbáva. Tým však človeka zraňuje v jadre jeho ľudskosti. Aby sa človek mohol stávať autenticky tým, kým je, a aby sa ako osoba mohol integrálne rozvíjať, potrebuje prostredie, ktoré tieto principiálne tendencie a potreby citlivo rešpektuje. Takéto prostredie: a) chápe človeka (či je dieťa, dospelávajúci, mocný alebo slabý) vždy ako cieľ sám o sebe, a nikdy ako objekt alebo prostriedok ('predmet' záujmu, cieľov niekoho alebo niečoho druhého); b) je citovo vrúcne, milujúce a starostlivé; c) má stanovené jasné a zrozumiteľné hranice a očakávania; d) je viacgeneračné; e) je trvalé (nie dočasné alebo prechodné); f) v ktorom dôveryhodné osoby prakticky vo svojom živote a vzťahoch odrážajú a odovzdávajú ďalej poznanie toho, čo znamená byť dobrým človekom; g) povzbudzuje duchovný rast a náboženský rozvoj; h) zdôrazňuje rovnakú dôstojnosť každej osoby a riadi sa princípom lásky k bližnému. Toto sú najpodstatnejšie z charakteristík, ktoré má spĺňať prostredie, ktoré umožňuje človeku, aby sa prirodzene ľudsky spájal s druhými a nachádzal a zjednotil sa v živote s tým, čo ho presahuje (C. C. R., 2003).

Vedecké poznatky potvrdzujú, že prirodzený ľudský vývin a rozvoj človeka ako osoby je spätý s vrodenu ľudskou tendenciou k pripútaniu k blízkeму a dôveryhodnému človeku, a že s ňou dokonca priamo súvisí aj osobný mravný aj duchovný rozvoj. Nie náhodou tu zdôrazňujú principiálnu zodpovednosť rodičov vo výchove detí početné cirkevné texty a dokumenty: Gravissimus educationis [3, 6]; Familiaris consortio [36, 37, 38, 39, 40]; List rodinám [16]; Pravda a poslanie ľudskej sexuality [5, 6, 7]. Ján Pavol II. vysvetľuje jasne, s čím sa vo svojej podstate spája výchova detí. Podľa neho sa predovšetkým spája s dvomi základnými pravdami o človeku. Prvou je, že človek je povoláný, aby žil v pravde a láske, a druhou, že každý nachádza plnosť prostredníctvom úprimného daru seba samého. Tieto základné pravdy o človeku platia vo výchove rovnako pre toho, kto vychováva – vychovávateľa, ako aj pre toho, koho vychovávajú – vychovávaného. Výchova je teda jedinečným procesom, pre ktorý má 'autentické spoločenstvo osôb' vrcholný význam. (List rodinám, 16)

Jadrom autentickej výchovy má byť pravda. Prijatie pravdy, aj o človeku, zostáva aj na Slovensku stálou úlohou. Aj v našej výchove – a to nielen v sekulárnych školách a vzdelávacích systémoch – stretáme falošné chápanie človeka. Jednoduchšie ho odhaľujeme na základe určitej skúsenosti z minulosti, keď sa ponúka otvorene. Oveľa citlivejší, inteligentný a uvážlivý prístup si však žiada vtedy, ak sa predstavuje v lúbivom šate, vidinou jednoduchých riešení, šťastia a pokroku. V záplave noviniek, informácii a rozličných viac alebo menej podstatných povinností si ho často ani neuvedomujeme. Prítomný ako neurčité pozadie, môže ísť o taký 'background', ktorého 'dym' nakoniec zacloní celé svetlo úsilia úprimne vkladaneho do výchovy a vzájomných vzťahov. V praxi výchovy

a vzdelávania môžeme odhaliť viaceré redukcionizmy. Spomeňme aspoň tieto štyri: marxizmus, humanizmus, scientizmus a konštruktivizmus.

Marxizmus, na ktorého otvorené popieranie Boha sme boli v minulosti zvyknutí, úspešne pôsobí znovu. 'Vracia sa' ako odmietanie rozdielov (asymetrie, hierarchie, 'diskriminácie' ako zdroja sociálnej nerovnosti) a ideologické presadzovanie absolútnej rovnosti medzi ľuďmi (trendom 'rovnosti príležitostí') vo všetkých životných oblastiach ako záruky blaženej spoločnosti. Nebezpečný je aj falošný humanizmus, v podobe výchovy alebo školy v prvom rade 'zameranej na dieťa', v ktorej strede je dieťa a jeho sebahodnotenie, sebaaktualizácia alebo sebarealizácia, vysoké sebahodnotenie... V tomto prostredí sa jednoduché a jasné, 'Čo chceš, aby ľudia robili tebe, rob aj ty im!' ²⁷, dosť často realizuje ako pokrivené: 'Rob, čo chceš!' alebo 'Rob, čo ti je príjemné!' Objektívnu a prirodzenú autoritu nahrádza nakoniec individualizmus a hedonizmus. ²⁸ Tvrdenie, že jedinou akceptovateľnou pravdou je tá, s ktorou možno vedecky experimentovať, je nám tiež dosť povedomé. Dobré známym 'vedecký svetonázor' sa dnes uplatňuje vo forme nového scientizmu. Veda a s ňou spojené nové technológie 'oslobodené od hodnôt' a mravných princípov, majú byť konečnou zárukou spásy človeka a sveta, a preto im má byť alebo je 'všetko dovolené'. Sú ďalšou formou popierania 'Transcendentná'. Súčasťou post-modernizmu je konštruktivizmus, podľa ktorého neexistuje všeobecné ale iba individuálne poznanie pravdy a sveta. V interakcii s prostredím si v danom čase človek sám konštruuje svoje vlastné chápanie a poznanie seba a sveta. ²⁹ Púšťa sa do sociálnej (de-/re-)konštrukcie aj svojho 'rodu' a domáha sa práva na 'aspoň päť' rozličných typov 'gender'. Mravnosť a kritériá uznania dobra konštruuje podľa miery osobného alebo aktuálneho prospechu. Spoločné, prirodzené, objektívne – 'Pravda' – neexistuje.

Aj v našom zjednocujúcom sa európskom priestore možno badať na prvý pohľad sympatické a vedecky hodnoverne pôsobiace snahy a reformy – rekonštrukcie výchovy a vzdelávania. Podobne, ako vidíme a prakticky zažívame vo vede dôsledky oslobodenia od hodnôt (ang. 'value-free' science), žiadalo by sa hlbšie reflektovať, čo v podstate znamená spoločnosť, ekonomika na báze znalostí (ang. knowledge-based). Zmenila by sa podstatne škola, výchova a vzdelávanie? Chceme odovzdať budúcim generáciám viac znalostí, moderné technológie im dovoľia viac, ...umožnia zvládnuť viac podôb gramotnosti... – ale prehľbi sa skutočne ich poznávanie, obsiahnu skutočne 'múdrosť' (ang. wisdom)?

27 *Provnaj Mt (7, 12), Sväté písmo. SÚCM, Rím, 1995.*

28 *Tieto koncepty nakoniec v podstate ideologicky presadzoval vo výchove aj v školstve známy americký psychoterapeut C. G. Rogers (1902 – 1987). V Spojených štátoch, ale aj inde vo svete viedli k ideologickému 'selfizmu' (Vitz, 1985).*

29 *V pedagogike sa spája hlavne s dielom a školou známeho švajčiarskeho psychológa Jeana Piageta (1896 – 1980).*

Nehrozí tu rozpad a rozchod krehkého ale potrebného zväzku vzdelávania a výchovy? Poznáme nástrahy uplatnenia 'value-free' vo vedách. Nevykročíme vo výchove a vzdelávaní náhodou na cestu 'wisdom-free'?

Výchova založená na 'adekvátnej antropológii'

Jadrom autentickej výchovy a odovzdávania poznania má byť pravda a na prvom mieste pravda o človeku. Ako sme ukázali v prvej časti, vo svojej prirodzenosti človek nie je a ani nemôže byť osamelé bytie. Človek je totiž stvorený od počiatku 'na obraz Boží'. Ako jediný – jedine on 'sám' – bol Bohom medzi všetkými ostatnými živými tvormi takto stvorený. Boh takto stvoril muža a ženu, jedine ich takto stvoril. Táto ich výnimočná jednota v ľudskosti a s ňou spätý partnerský záväzok, je prvotnou formou ľudského spoločenstva, spoločenstva osôb (Gn 1, 27; GS 12; porovnaj Ján Pavol II., Teológia tela). Výchova človeka je vtedy skutočne zmysluplná, keď je založená na takejto pravde o človeku. Jadrom výchovy má byť 'adekvátna antropológia' – ktorou je integrálna vízia človeka, chápanie človeka podľa toho, čo je 'podstatne ľudské' a čo spočíva na zásadnej ľudskej skúsenosti muža a ženy.³⁰ Takáto výchova nikdy nepopiera telo, ale autenticky a s úctou ho prijíma, chápe ho v plnosti, lebo 'telo zjavuje osobu.' (Ján Pavol II., 'Teológia tela')

Takáto výchova je náročná ale realistická výchova človeka ...kladie na neho požiadavky, zdôvodňuje a ukazuje cesty, ktoré vedú k ich uskutočneniu (Ján Pavol II., TT: 272, 8. apríl, 1981). Výchova založená na 'adekvátnej antropológii' je výchova vnútorného človeka, znamená premenu jeho srdca, prakticky je to výchova k čnostiam.

Prečo a pre čo vychovávame? Pretože človek od počiatku nie je osamelým bytím a má zmysel len ako osoba v autentickom spoločenstve osôb, ktorého podstatou je Láska, ktorá sa odovzdáva. Kardinálnou odpoveďou je tu teda vždy pre kresťana výchova vo viere, v nádeji a v láske alebo výchova pre Vieru, Nádej a Lásku. Vychovávame pre Lásku a v Láске. A čo je pravdivým dôkazom lásky? Je ním odpustenie a seba-zaprenie (seba-transcendencia). Je takáto výchova reálna? Pravda, veď človeku 'samému' to nie je možné,... Možné je to len 'novému človeku'. Aj podľa niekdajšieho kardinála Ratzingera (2005/2006) dnes preto nutne 'potrebujeme ľudí, ktorí majú pohľad uprený na Boha a učia sa z neho skutočnej ľudskosti. Potrebujeme ľudí, ktorých rozum je osvietený svetlom Božím a ktorým Boh otvorí srdce tak, aby ich rozum dokázal hovoriť k srdciam druhých a aby ich srdce dokázalo otvoriť srdce druhých. Jedine skrze ľudí, ktorých sa dotkol Boh, sa môže Boh vrátiť k ľuďom.'

Je takáto 'výchova pre každého'? Zdá sa, že 'nového človeka' neprijímajú iba 'vyvolení' kresťania, ale otvorené srdce a dobrá vôľa človeka.'

³⁰ Podľa Jána Pavla II. je ňou pôvodná samota + pôvodná jednota + pôvodná nahota + snubný význam tela (pozri v 'Teológia tela', september 1979 – november 1984).

Podľa 'antického' svedka, 'kresťania sa totiž nelíšia od ostatných ľudí ani územím, ani jazykom, ani spôsobom života. ...Žijú v gréckych alebo v barbarských mestách, ako to bolo každému určené osudom, a prispôbujú sa obyčajom zeme v odeve, v jedle a vo všetkom ostatnom v živote, dávajú príklad svojej úchvatnej formy spoločenského života, ktorá, ako všetci hovoria, má v sebe čosi neuveriteľného. Obývajú svoju vlasť ako cudzinci, podieľajú sa na všetkých bremenách občanov a znášajú všetko ako cudzinci. Každá cudzia zem je pre nich vlasťou a každá vlasť je pre nich cudzou zemou. Ženia sa a vydávajú a majú deti, ale neodkladajú novorodencov. Majú spoločný stôl, nie však lôžko. Žijú v tele, nie však podľa tela. Prebývajú na zemi, ale sú občanmi neba. Riadia sa ustanoveniami zákonov, ale ich životný štýl zákon[y] prekonáva. Milujú všetkých a všetkými sú prenasledovaní. ...Povedané stručne: kresťania sú vo svete tým, čím je duša v tele. ...Duša miluje telo, ktoré ju nenávidí, aj údy: aj kresťania milujú tých, ktorí ich nenávidia. Duša je uzatvorená v tele, ale dodáva mu síl: aj kresťania sú držaní vo svete ako vo väzení, ale dodávajú svetu síl. ...Boh im udelil tak vysoké miesto, a nie je im dovolené ho opustiť' (List Diognetovi, in Ratzinger, 2005/2006)

Citovaná literatúra

BANCROFT, J. (1989): Human sexuality and its problems. Edinburgh: Churchill Livingstone.

BARON-COHEN, S. (2003): The essential differences: The truth about the male and female brain. New York: Perseus Books Group, Basic Books.

BOYCE, W. T. (1996): Biobehavioral reactivity and injuries in children and adolescents. pp. 35-58, in: M. H. Bornstein and J. L. Genevro (eds.), Child development and behavioral pediatrics. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

BOWLBY, J. (1969): Attachment and loss. Vol. 1: Attachment. New York: Basic Books.

CARLSON, M., EARLS, F. (2000): Social ecology and the development of stress regulation. pp. 229-248, in: L. R. Bergman, R. B. Cairns, L. - G. Nilsson, L. Nylstedt (eds.): Developmental science and the holistic approach. Mahwah: NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

CASSIDY, J., SHAVER, P. R. (eds.) (1999): Handbook of attachment. New York: Guilford Press.

C. C. R. – Commission on Children at Risk (2003): Hardwired to connect. The new scientific case for authoritative communities. A report to the nation from the Commission on Children at Risk. New York: I.A.V.

D'ACQUILLI, E., NEWBERG, A. B. (1999): The mystical mind: Probing the biology of religious experience. Minneapolis: Fortress Press.

DAMASIO, A. R. (1998): Emotion in the perspective of an integrative nervous

- system. *Brain Research Reviews*, 26, No. 2. – 3., pp. 83-86.
- DANIELS, M., DEVLIN, B., ROEDER, K. (1997): Of genes and IQ. in: S. E. Devlin, D. P. Resnick and K. Roeder (eds.), *Intelligence, genes and success: Scientists respond to The Bell Curve*. New York: Springer Verlag.
- De BELLIS, M. D., KESHAVAN, M. S., BEERS, S. R., HALL, J. FRUSTZACI, K., MASALEHDAN, A., NOLL, J., BORING, A. M. (2001a): Sex differences in brain maturation during childhood and adolescence. *Cerebral Cortex*, Vol. 11, No. 6, pp. 552-557.
- De BELLIS, M. D., CLARK, D. B., BEERS, S. R., SOLOFF, P. H., BORING, A. M., HALL, J., KERSH, A., KESHAVAN, M. S. (2001b): Hippocampal volume in adolescent-onset alcohol use disorders. *American Journal of Psychiatry*, 158, 5, pp. 737-744.
- De BELLIS, M. D., KESHAVAN, M. S., CLARK, D. B., CASEY, B. J., GIEDD, J. N., BORING, A. M., FRUSTACI, K., RYAN, N. D. (1999): A. E. Bennet award. *Developmental Traumatology, Part 2: Brain Development. Biological Psychiatry*, Vol. 45, No. 10, pp. 1271-1284.
- DODGE, N. (2000): Should we have sex on brain? *National Post (Canada)*, January 12.
- FEDOR-FREYBERGH, P. G., VANESSA VOGEL, M. L. (1988): *Prenatal psychology and medicine. Encounter with the unborn*. Carnforth, Lancs, U.K. – Park Ridge, New Jersey, U.S.A.: The Parthenon Publishing Group.
- FELDMAN, R., GREENBAUM, C. W., ZIRMIYA, N. (1999): Mother-infant affect synchrony as antecedent of the emergence of self-control. *Developmental Psychology*, Vol. 35, No. 1, pp. 223-231.
- FEUERSTEIN, R. (1991): *Mediated Learning Experience (MLE): Theoretical, Psychosocial, and Learning Implications*. London: Freund Publishing House, Ltd.
- GAUDIUM ET SPES (7. 12. 1965): II. Vatikánsky koncil. TRNAVA: SSV 1993.
- GEIDD, J. N., BLUMENTHAL, J., JEFFRIES, N. O., CASTELLANOS, F. X., LIU, H., ZIJDENBOS, A., PAUS, T., EVANS, A. C., RAPOPORT, J. (1999): Brain development during childhood and adolescence: a longitudinal MRI study. *Nature Neuroscience*, Vol. 2, No. 10, pp. 861-863.
- GLASOVÁ, M. (2001): *Morálne otázky psychológie v perspektíve personalizmu*. *Acta medica christiana slovacica*, Vol. VIII, No. 1–2, s. 9-26.
- GRAVISSIMUS EDUCATIONIS (28. 10. 1960). II. Vatikánsky koncil. BRATISLAVA: KBS 1993.
- GUTMANN, D. (1998): *Adulthood and its discontents*. Working paper No. 67, New York: I.A.V.
- HOTZ, R. L. (2005): Women are very much not alike, gene study finds. X chromosome diversity among females suggests that in effect 'there is

not one human genome, but two – male and female, researcher says. Los Angeles Times, March 17.

HRDY, S. B. (1999): Mother nature: A history of mothers, infants, and natural selection. New York: Pantheon.

HUNT, E. (1995): The role of intelligence in modern society. American Scientist, July – August 1995.

INSEL, T. R., YOUNG, L. J. (2001): The neurobiology of attachment. Nature Reviews Neuroscience, Vol. 2, No. 2, pp. 129-136.

IRWIN Jr., C. E. (1989): Risk-taking behaviors and in the adolescent patient: Are they impulsive? Pediatric Annals, Vol. 18, pp. 122-133.

JÁN PAVOL II. (september 1979 – november 1984): Teológia tela. Praha: Paulínky.

JÁN PAVOL II (22. 11. 1981): Familiaris consortio. Bratislava: KBS 1993.

JÁN PAVOL II. (22. 5. 1994): Grátisimam sane. LIST RODINÁM. Bratislava: KBS 1994.

KAREN, R. (2002): Investing in children and society: What we've learned from seven decades of attachment research. Commission on Children at Risk, Working paper No. 7, New York: I.A.V.

KEEFE, J. (1996/2000): Kľúčové aspekty homosexuality. Z anglického originálu preložila Mária Glasová, In: Acta medica christiana slovacca, Vol. 7, 2000, Supplementum 1, S1 - S28. /Key Aspects of Homosexuality. In: Harvey, (Ed.): The Truth about Homosexuality. Ignatius Press, San Francisco, 1996, 377 pgs, p. 31 - 67.

KIMURA, D. (2002): Sex differences in the brain. In Hidden Mind, Special ed. of Scientific American, April 2002.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. (1986): Počátky našeho duševního života. Panorama: Praha.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. (1974): Psychická deprivace v dětství. 3. vyd., Avicenum: Praha.

LARSON, D. B., SWYERS, J. P., MCCOLLOUGH, M. E. (1998): Scientific research on spirituality and health: A consensus report. National Institute for Healthcare Research: Rockville, MD.

LEVIDOW, B. B. (1994): The effect of high school physics instruction on measures of knowledge and reasoning ability. Unpublished Ph.D. dissertation, University of Washington.

LEVIN, J. S. (1994): Religion and health: Is there an association, is it valid, and is it causal? Social Science and Medicine, Vol. 38, pp. 1475 – 1482.

MEANEY, M. J. (2001): Maternal care, gene expression, and the transmission of individual differences in stress reactivity across generations. Annual Review of Neuroscience, Vol. 24, pp. 1161-1192.

- MILLER, L. (2002): Spirituality and resilience in adolescent girls. Commission on Children at Risk, Working paper No. 8, New York: I. A.V.
- MILLER, L. (2001): Religiosity and substance use in children of opiate addicts. *Journal of Substance Abuse*, 13, pp. 323-336.
- MILLER, W. R. (Ed.) (1999): Integrating spirituality into treatment. Resources for practitioners. Washington DC: American Psychological Association.
- MOORE, D. S. (2002): The dependent gene: The fallacy of nature versus nurture. New York: W. H. Freeman & Co.
- NEWBER, A. B., D'ACQUILLI, E. (2001): Why God won't go away: Brain science and the biology of belief. New York: Ballantine Books.
- PERSON, E., OVESEY, L. (1983): Psychoanalytic theory of gender identity. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, Vol. 11, pp. 203-225.
- PIAGET, J. (1951): The child's conception of the world. London: Routledge and Kegan Paul.
- Pravda a poslanie ľudskej sexuality. /The truth and meaning of human sexuality. Guidelines for education within family. (8. 12. 1995) Roma: Pontifical council for the family.
- RATZINGER, J. (2005/2006): L'Europa di Benedetto nella crisi delle Culture. Ed. Vaticana /Christianity and Crisis of Cultures, Chicago: Ignatius Press 2006 / Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur. Praha: Karmelitánské nakl. 2006.
- REKERS, G. A. (2004): Review of research on homosexual parenting, adoption, and foster parenting. Study preformed for Arkansas and Florida State Courts, and U. S. Supreme Court. © George Alan Rekers, PhD., prof. Neuropsychiatry & Behavioral Science, U. South Carolina School of Medicine, Columbia, South Carolina, pp. 1-80.
- RESNICK, M. (2002): Best bets for improving the odds for optimum youth development. Commission on Children at Risk, Working paper No. 10, New York: I.A.V.
- SATINOVER, J. (2002): The quantum brain: The research for freedom and the next generation of man. New York: John Willey & Sons, Inc.
- SHAFRANSKE, E. P. (Ed.) (1996): Religion and Clinical Practice of Psychology. Washington DC: American Psychological Association.
- SIEGEL, D. J., HARTZELL, M. (2003): Parenting form the inside out. How a deeper self-understanding can help you raise children who thrive. New York: Tarcher/Penguin.
- SIEGEL, D. J. (2001): Toward an interpersonal neurobiology of the developing mind: attachment relationships, „mindisght“, and neural integration. *Infant Mental Health Journal*, Vol. 22, No. 1-2, pp. 67-94.
- SIEGEL, D. J. (1999): The developing mind: Toward a neurobiology of interpersonal experience. New York: Guilford Press.
- SCHORE, A. N. (2003a): Affect dysregulation and disorders of the self. New York: W. W. Norton & Co.

- SCHORE, A. N. (2003b): Affect regulation and repair of the self. New York: W. W. Norton & Co.
- SCHORE, A. N. (1994): Affect regulation and the origin of the self: The neurobiology of emotional development. Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum.
- SMITH, CH., FARIS, R. (2002): Religion and American adolescent delinquency, risk behaviors and constructive social activities. Chapell Hill: National Study of Youth and Religion, University of North Carolina.
- SOWELL, E. R., THOMPSON, P. M., HOLMES, C., J., JERNIGAN, T. L., TOGA, A., W. (1999) In vivo evidence for post-adolescent brain maturation in frontal and striatal regions. *Nature Neuroscience*, Vol. 2., No. 10., pp. 859 - 861.
- SPEAR, L. P. (2000): The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. *Neuroscience and Behavioural Reviews*, Vol. 24, p. 424-430.
- STILWELL, B. (2002): The consolidation of conscience in adolescence. Commission on Children at Risk, Working paper No. 13, New York: I.A.V.
- SUOMI, S. J. (1999a): Developmental trajectories, early experiences, and community consequences. (pp. 189-200) In: D. P. Keating and C. Hertzman (eds.), *Developmental health and the wealth of nations: Social biological and educational dynamics*. New York: Guilford Press.
- SUOMI, S. J. (1999b): Attachment in Rhesus monkeys. (pp. 181-197) In J. Cassidy and P. R. Shaver (eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and Clinical applications*. New York: Guilford Press.
- SUOMI, S. J. (2002): How mother nurture helps mother nature: Scientific evidence for the protective effect of good nurturing on genetic propensity toward anxiety and alcohol abuse. Commission on Children at Risk, Working paper No.14, New York: I.A.V.
- SVĚTÉ PÍSMO. SÚCM, Rím, 1995.
- ŠTURMA, J. (1992): Časné vzťahy v rodině a pozdejší vývoj osobnosti. s. 39-49, In: *Křesťanství a psychologie*. Zborník. Křesťanská akademie, Praha.
- TEICHER, M. (2002): Scars that won't heal: The neurobiology of child abuse. *Scientific American*, March 2002.
- VÁGNEROVÁ, M. (2004): *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál.
- VERGOTE, A., TAMAYO, A. (1981): Parental figures and the representation of God: A psychological and cross-cultural study. The Hague: Mouton.
- VERNY, T., KELLY, J. (1988): *Secret life of the unborn child*. New York: Dell Publishing. /Tajomný život dieťaťa pred narodením. Bratislava: SPN 1990.
- VITZ, P. C. (1985): *Psychology as religion. The cult of self-worship*. Grand Rapids, Mich.: William B. Eerdmans Publishing Co.
- VITZ, P. C. (1999): *Faith of the fatherless. The psychology of atheism*. Dallas: Spence Publishing.
- WALLACE, J. M. (2002): *Is religion good for adolescent's health?* Philadelphia,

Bez rodičov to nejde

Evanjelizácia rodičov a žiakov na katolíckych školách

Prof Harald Mandl MAS

Inštitút pre náboženstvo a pedagogiku Eisenstadt

A) Zásadné princípy:

1/ Škola nemôže byť formovaná bez pomoci rodičovského domu – preto školský úspech úzko súvisí s podmienkami v rodičovskom dome.

Škola potrebuje výchovnú prácu rodičov, obzvlášť v otázkach náboženstva a viery!

Už 25 rokov som učiteľom náboženstva a viac ako pätnásť rokov pracujem v oblasti školenia a ďalšieho vzdelávania učiteľov a učiteľiek náboženstva.

Už veľmi skoro som si všimol, že je dobré pozývať rodičov a hľadať s nimi spoločnú komunikáciu. Vzájomné poznávanie sa mnohonásobne ukázalo ako veľmi nápomocné a produktívne. Rodičia mávajú veľa otázok, ktoré sa týkajú dospievania ich detí. Často bývajú aj trochu zneistení, preto rozhovor s profesionálmi môže len pomôcť.

Nuž, ako sa nám darí v tomto obore?

Ako začneme spolupracovať s rodičmi? Ako sa nám má podariť prilákať ich do školy?

Ako ich môžeme osloviť ako subjekty viery a získať pre to?

Ja som začínal so stretnutiami rodičov po večeroch ako učiteľ náboženstva, predovšetkým k témam našej kresťanskej viery. A pozrime sa, oni prišli! Spočiatku iba počúvali a prijímali to, čo som im ponúkal. Krok za krokom sa im neskôr podarilo zapojiť sa do rozhovoru. Postupne začali rodičia klásť otázky. Ako veľmi podnetné sa ukázalo „apre´s“ - to potom – kde sme chodievali po večerných rodičovských stretnutiach zväčša do lokálu na pohár vína alebo piva.

Cieľ týchto strenutí je celkom jasný: Ide o uvedomenie si toho, že rodičia svoju náboženskú výchovu nemôžu nechať iba na školu a vyučovanie náboženstva!

Deti a mladiství budú napodobňovať iba to, čo doma robia mama a otec. Nechávajú sa teda iba podmienenčne akademicky poučovať a ovplyvňovať. K tomu jeden príklad:

Môj syn Jakub má sotva tri roky a hráva so mnou tenis. Niekedy aj rozpráva, že prehral tenisový zápas, väčšinou proti jednému hráčovi – mne.

Trošku presnejšie: Je prirodzené, že trojročné dieťa nedokáže skutočne hrať tenis. Hrávame sa bez lopty v záhrade, ale aj v dome. Ale Jakub je fascinovaný. Často mu rozprávam o mojom nadšení pre tenis a on to prežíva so mnou. Následne na to išiel po prvýkrát na ozajstný tenisový kurt. Najskôr dokážeme deti nadchnúť pre to, čo sami radi robíme. To platí obzvlášť pre našu vieru.

Škola a rodičovský dom sú navzájom prepojené a na seba odkázané. Škola musí identifikovať a prepracovávať metodickú striedanosť všedného dňa; ona musí prijímať a odôvodňovať to, čo sa bežne rutinne vykonáva a zároveň odôvodnene to znovu poskladať.

Predtým však musí rodičovský dom to, čo je odôvodnenia hodné, aj prežívať.

2/ Úspešnosť vo výchove - k tomu patria tiež výchova k hodnotám a obsiahle politické i náboženské vzdelanie – zároveň zostáva aj nezmeneným predpokladom pre kvalitu školského vzdelania a pre rozsiahle vzdelanie osobnosti.

Keď chceme vytvoriť nejaké triedne spoločenstvo alebo rodinu ako spoločnosť v malom, môžeme ako vychovávatelia reflektovať, na ktoré hodnoty sa musí orientovať výchova, vyučovanie a triedno-spoločenské, respektíve rodinné spolužitie, aby sa učinilo za dosť požiadavkám ako sú: férovosť, vlastný rast, ochrana a úcta jednotlivca a spoločnosti.

Inými slovami, natíska sa nám otázka, ktoré hodnoty sa prežívajú v rodine a v škole a ktoré by mali byť prežívané, aby sa mohlo uskutočňovať úspešné spolunažívanie tak pre dnešok, ako aj pre budúcnosť, kde sa mladí ľudia stávajú tvorcami spoločnosti.

Nuž, veď sa táto otázka nezdá byť až taká ťažká pre jednu katolícku súkromnú školu. Predsa však, domnienka často klame! Podľa mojej skúsenosti je dialóg spoločných školských spoločenstiev o cieľoch a obsahoch tej ktorej školy nanajvyš potrebný a plodný.

Ciele sa dajú najskôr dosiahnuť, keď ste pre mnohých jasní. Veľmi často vedú práve nedorozumenia k frustračným javom.

Pri tomto zamyslení chcem poukázať na cennú orientačnú pomôcku, čerpajúc z písma od Hartmuta von Hentigs, „Ach, tie hodnoty - o výchove pre 21. storočie!“ Týmto hodnotám sa dajú priradiť na konkrétnej rovine aj jednotlivé cnosti. Podľa môjho pocitu sú v mnohom popretkávané kresťansky aj biblicky.

Pozor pred človekom, pred neomylnosťou jeho života, jeho cti, pred stvorením diela.

Pravda: čestnosť, ochota a pripravenosť zastať sa pravdy.

Sloboda a sebaurčovanie: svojprávnosť, samostatnosť, autonómne myslenie, spoluzodpovednosť.

Vzdelávanie a vedomosti: ochota učiť sa, záujem, zvedavosť, vecnosť, poriadok.

Výkonnosť: usilovnosť, námaha, disciplína, plnenie si povinností.

Mier a nenásilie: mierumilovnosť, tolerancia, odvaha, netolerovanie násilia, spravodlivosť.

Rovnosť práv pre všetkých ľudí, férovosť: schopnosť dokázať sa podeliť, schopnosť súcitiť, kooperácia, zodpovednosť za iných ľudí pre spoločné blaho:

pocit spoluúčasti, zodpovednosť, starostlivosť, umiernenosť.

Solidarita: ochota pomôcť, ohľaduplnosť, bratskosť, plnenie si povinností, spoľahlivosť.

Láska k blížnemu, priateľstvo: radosť z individuality iného človeka, srdečnosť, vernosť, záväznosť, rozvaha.

Keby sme sa boli zjednotili na týchto hodnotách, položil by som následne otázku, ako my –

členovia spoločenstva - prideme k tomu, aby sme sa orientovali na tieto hodnoty v našom myslení, cítení a jednaní.

Hodnoty sa vždy dajú naučiť - k tomu človek potrebuje oslovit' nás vychovávateľov, teda všetkých zúčastnených na výchove!

Názory, základné presvedčenia, hodnoty a normy sa človek učí už od začiatku svojho života cez interakciu so svojim okolím, t. j. s osobami, vecami a situáciami, ktoré sú konštituované. Základom pre tieto učebné procesy sú niektoré predispozície.

V človeku je už vrodene, že pociťuje svoje jednanie s ľuďmi buď ako príjemné, zábavné alebo bolestivé. Ďalej ho príroda vybavila schopnosťou, že meria svoje jednanie ako buď úspešné, alebo neúspešné. V škole práve ide o naučiteľnosť a morálku, v rodinách sa vykonávajú morálne návyky. Ak funguje škola, tak si človek prepracuje spravidla svoje úsudky a názory. Tým vlastne doplní rodičovskú prácu.

Ak funguje rodina, tak potom človek prežíva na jej príkladoch mravné úsudky, názory....

Ona práve tým doplňuje školu.

3/ Katolícke školy vnímame ako učebno -, životno - veriaci priestor. Sú súčasťou cirkvi, ktorá je chápaná ako sväté spoločenstvo veriacich.

Práve oni tvoria so svojou špecifickou službou ... článok k cirkevnému vysielaniu vo svete. V tom musia byť zapojení aj rodičia.

Všeobecne povedané: katolícke školy sa vždy považovali za učebný a životný priestor.

Katolícke školy ako súčasť cirkvi, ponímané ako sväté spoločenstvo veriacich „vykonáva so svojou špecifickou službou ... prínos k cirkevnému vysielaniu vo svete.“

Aby sa to vydarilo, musí byť katolícka škola v spoločnom vzťahu „so svetom politiky, hospodárstva, kultúry a spoločnosti.“

Slovami kongregácie pre katolícke vzdelávanie vykonáva katolícka škola „službu k verejnému úžitku a je jasne a samozrejme formovaná v perspektíve katolíckej viery. Nie je rezervovaná len pre katolíkov, ale je pre všetkých otvorená, aby uznala a ocenila význam kvalifikovaného výchovného konceptu a dávala vedomosti.“

To má na katolíckych školách nutne za následok zápas o pedagogické

základné línie ako aj výmenu názorov na konkrétne otázky vyučovania a spoločného školského života. Pritom sú obzvlášť kladené požiadavky na vlastný cirkevný štýl, ktorý vládne v škole, pričom nie naposledy na to poukázala v dokumente kongregácia pre katolícke vzdelávanie. Dialóg, do ktorého vstúpila katolícka škola po názore kongregácie so štátmi a občianskymi skupinami, musí byť založený na mnohonásobnom rešpekte, na obojstrannom uznaní každej vlastnej úlohy a na spoločnej službe pre ľudí“. Centrálny bod pre vzdelávacie a výchovné poslanie katolíckych škôl v modernom svete je popri „osobnej definícii cieľa kresťanskej výchovy aj cieľ syntézy viery a kultúry, resp. viery a života“.

Pri tom „prenikanie sveta so svetlom viery nie je až tak chápané, ako keď poklesne ešte slávnostne vyslovené uznanie „autonómie svetských vecných oblastí.“

Rôzne odborné oblasti v škole nesmieme ponímať ako púhu oporu viery, alebo ako podriadenú pomôcku k svojej obrane. Nevyhnutným nosným základom na katolíckej škole je solídne odborné vyučovanie s nárokom na moderný vedecký štandard. Predsa však by sa nemali na katolíckych školách do určitej miery len tak pridávať predmety náboženská výchova a školská duchovná správa, ako to existuje na bežných štátnych školách v normálnom vyučovacom a výchovnom programe. Všetky vyučovacie predmety musia udržiavať skutočnú živú spoločnú integratívnu koncepciu, sledujúc „senzibilitu pre záležitosti viery vo všetkých oblastiach školského diania. Čo bolo svojho času uznávané od Rainera Ilgnera ako „Možnosť a výzva“, totiž „priviesť k platnosti cirkevnú dimenziu a kresťanskú perspektívu do spoločnej školskej práce“, to bude opätovne výrazne potvrdené cez aktuálnu znovu nastolenú diskusiu hodnôt.

Ponúknuť deťom pomoc.

4/ Čím viacej rodičov zapojíme do školského vzdelávacieho procesu, o to skôr bude možné dosiahnuť dohodnuté ciele! Pre katolícku školu môžu a majú platiť pravidlá sv. Benedikta: dilatatio corde - so širokým srdcom a exhibeatur humanitas - sprostredkovať ľudskosť. To jedno slovo opisuje to, čo má škola vytvárať, to druhé - ako to má škola urobiť. Je želateľné, aby tieto slová neboli iba vedúcou líniou práce mnohých katolíckych škôl, ale aj mnohých štátnych škôl, resp. stali sa užitočnými pre žiačky a žiakov.

Na osoh žiačok a žiakov.

Ak sú rodičia nazvaní ako prví katechéti svojich detí, nemyslí sa tým dodatočná úloha rodičovstva, ale dimenzia kresťanskej rodičovskej úlohy. Rodičia majú vo svojom vzťahu k deťom uskutočňovať svoje rodičovstvo. To znamená, že nemajú byť kazateľmi, viesť vyučovacie hodiny alebo katechézy, ale musia hovoriť so svojimi deťmi, načúvať im a rozprávať sa s nimi. Majú s nimi

zariadovať byt, modliť sa s nimi, oslavovať, teda robiť to, čo vytvára rodinný život. Kresťanskí rodičia môžu teda uskutočnením katechetickej dimenzie svojej rodičovskej úlohy preukázať deťom službu tým, že im sprostredkujú poznanie života a ukážu cestu k plnohodnotnému životu.

V ťažkej situácii žije veľa detí našej spoločnosti, ktoré nemajú nikoho, s kým a od koho by sa mohli učiť vydarenému životu. Rodičia môžu byť práve tí, ktorí našli cestu k vydarenému životu inšpiráciou vo viere a v živote Ježiša Krista a môžu byť príkladom aj pre svoje deti. Tento aspekt sa ešte viac uplatňuje vo vzťahu rodičov a detí, ktorí skutočne žijú v spoločenstve viery. Pôsobenie rodičov na svoje deti je dôležité aj vzhľadom na skutočnosť, že mnohé inštitúcie preberajú rozmanitým spôsobom úlohu rodičovskej výchovy. Vzťah rodičia – deti získava pôsobením rodičov ako katechétoz tým, že sa obe stránky spoločne starajú o životné zázemie a navzájom si sprostredkujú životné skúsenosti. Dôležité sú vzájomné dialógy. Na otázku, prečo sú dnes rodičia cielene usmerňovaní k úlohe katechétoz ich detí, je odpoveďou zostrujúca sa diaspóra kresťanskej viery. Človek je povolaný do našej spoločnosti a rodina je zvláštnym spôsobom dôležitá ako miesto zrodu histórie života dieťaťa i histórie jeho viery.

Aby téma poslania rodičov ako katechétoz ich detí nepôsobila len ako určitý druh súkromného vyučovania, musíme brať do úvahy dve východiská:

1. Pri očakávaníoch od rodičov a podnetoch pre ich výchovu sa presadzuje akcent na domáce prejavy, ktoré patria k rodinnému životu a môžu byť realizované ešte jasnejšie, uvedomejšie a cielavedomejšie. V popredí nie sú teda úlohy, ale orientácia a podnety v rodiaciach sa kontaktoch rodičov a detí.

2. Rodičia musia mať istotu, že im nie je zverená celá zodpovednosť katechézy ich detí, teda že ich snahy v katechetických procesoch sa ďalej preberú, doplnia a povedú v spoločenstve.

5/ Rodičia sú partneri vo výchove, pričom škola musí dbať o dôvernú a úzku spoluprácu s rodičmi! Rodičia ju musia cítiť a prežívať pri mnohých príležitostiach.

Z rodičov, učiteľov a žiakov vytvorené výchovno – vzdelávacie spoločenstvo sa rozumie ako *communio personarum*, t. j. ako spoločnosť rozumných, slobodných a komunikatívne jednajúcich ľudí.

Je užitočné, ak riaditelia škôl a učitelia vychádzajú v ústrety rodičom a signalizujú im, že si vyslovene prajú spoluprácu.

6/ A ešte k možnostiam stretnutia – tu existujú rozmanité možnosti: listy rodičom, večerné podujatia, víkendové semináre, bohoslužby, výlety, prehliadky kostolov a kláštorov, návštevy múzeí, prírodných zvláštností, kultúrnych pamiatok vo vzdialenejšom i bližšom okolí.

Všetky tieto podujatia vyžadujú, prirodzene, veľa síl a času na vnútornú a vonkajšiu prípravu. Vonkajšia príprava miesta a času sa určuje organizátorom rýchlo. Čo sa ale myslí vnútornou prípravou? Prekonanie určitého strachu, aby

človek nepôsobil ako fantasta alebo niekto, kto sa robí dôležitým. Ďalej je tu strach, či snahy organizátora nevyjdú nazmar, ak z 28 pozvaných rodičovských párov sa stretnutia zúčastní len 6 osôb. Sú tu tiež obavy, či sa nepremyslenými otázkami príliš nenaruša súkromie výchovných a rodinných záležitostí a obavy z výchovnej rezignácie, keď už niekomu nevyšli mnohé pedagogické pokusy, atď. Všetko to je dôležité pre prekonanie zábran vo výraznejšej spolupráci pre efektívnejšie partnerstvo v školskej a rodinnej výchove.

7/ Školský život bez angažovanej spolupráce s rodičmi je namáhavý. Námaha kolektívu stúpa, ak aj rodičia nie sú aktívni v školskom živote. Väčšia účasť rodičov je dôležitá pre všetkých. Aktívnou účasťou rodičov na školských podujatiach sa rozumie ich spoluutváranie akcií, projektov, slávností už vo fáze plánovania a koncepcie projektov, a nie až pri ich realizácii. To, ako vyzerá konkrétna spoluúčasť rodičov na živote školy a ako sa bude ďalej rozvíjať, musí byť prediskutované a premyslené učiteľmi i rodičmi. Ako príklad takejto spoločnej „filozofie“ môžu byť nasledovné body k téme rodičovskej spoluúčasti. Tie môžu byť rozvíjané rodičmi, riaditeľmi a učiteľmi.

Zásady rodičovskej spoluúčasti

- Rodičia a učители sa chápu ako rovnocenní výchovní partneri a stretávajú sa otvorene a s rešpektom pri vzájomnom hodnotení a spoluzodpovednosti
- Využitím rodičovských kompetencií a ich schopností sa škola stáva mnohostrannejšia a životaschopnejšia
- Rodičia, učители a žiaci spolu vytvárajú hodnotový systém školy a zjednotia sa v konzekvenciách
- Všetci zúčastnení partneri sa včas informujú.
- Rodičia navrhujú témy, akcie a náplň vyučovania. Rodičia motivujú rodičov.
- Utvárajú sa rozmanité možnosti stretnutí a rozhovorov.

Možnosti rodičovskej spolupráce

Ponúkaný zoznam možností rodičovskej spoluúčasti, aj keď nie je úplný, môže byť aspoň jej inšpiratívnym modelom. Niektoré body tohto návrhu boli vypracované pracovnými skupinami v priebehu vyučovacieho procesu ako pracovné koncepty a sú obsiahnuté v týchto tézach :

- Ustanovenie východísk spoločenstva rodičov a ich účasti na živote školy.
- Vyprofilovanie charakteru školy učiteľmi, rodičmi, žiakmi.
- Začlenenie východísk práce školy do konkrétneho školského programu.
- Plánovanie, realizácia a zhodnotenie všetkých podujatí školy – sväté omše, školské slávnosti, triedne výlety, informačné podujatia, koncoročné slávnosti a iné.
- Rodičia sa stávajú spolutvorcami chodu školy.

- Včlenenie rodičov do projektu „Rodičia ako experti“.
- Spoločné vypracovanie pravidiel správania učiteľmi, rodičmi a žiakmi.
- Pravidlá správania by mohli byť včlenené aj do vnútorného poriadku školy alebo ako dodatok k pravidlám vyučovacieho procesu, napr. didaktické opatrenia pri zabúdaní domácich úloh a v prípade chorôb žiakov. Rovnako sa môžu určiť dôsledky porušenia pravidiel správania.
- Malo by sa dbať o aktivizáciu rodičov s cieľom možnosti ich účasti na chode školy

8/ Pre plánovanie práce s rodičmi je dôležité zamyslieť sa nad tým, čo očakávajú rodičia od nastolených tém vo vzájomnej komunikácii rodičov, učiteľov a žiakov. Sú to otázky: „Počúvaš ma, rozumieš mi?“, „Môžeš ma počúvať?“, „Môžeš mi rozumieť?“, „Môže ma každý počúvať a rozumieť mi?“

Tieto otázky sú dôležité aj pre riaditeľov škôl a učiteľov. To ale nestačí, byť vypočutý a byť pochopený. Dôležité je spojenie, vzťah medzi učiteľmi, žiakmi a rodičmi, aby sa tieto otázky vyriešili.

Myšlienkový zámer sa často neuskutoční, pretože je príliš nudný, abstraktný alebo bezvýznamný, izolovaný od každodenných podnetov života a praxe. Je dôležité, aby učitelia, žiaci a ich rodičia poznali, že sú v ich denných problémoch, podnetoch, konfliktoch a túžbach vypočutí. Najdôležitejšie je, aby si učitelia vždy čo najskôr vypočuli žiakov a ich rodičov.

Autorita učiteľa závisí priamo od ich schopnosti vypočuť si, porozumieť a prijať hlasy rodičov. Učitelia majú nechať hovoriť rodičov, byť vždy ochotní ich prijať, pozvať, privítať, a vytvoriť otvorený priestor pre komunikáciu. Vzájomné načúvanie a dialógy – výmena rôznorodých názorov – sú charakteristické pre dialóg ako zvláštnu formu komunikácie. Toto dialogické – komunikatívne jednanie je veľmi účinné v prístupe k rodičom.

9/ Rodičia sa chcú ďalej vzdelávať vo viere! Sú zainteresovaní na svojom osobnom raste. Chcú dostať odpovede na otázky svojho života, existencie, ale tiež na otázky ich detí. Rodičia sú subjekty, nie objekty učenia. Ich život má byť aj svedectvom vlastnej viery.

Čo sa týka primárneho a pôvodného významu náboženskej výchovy, ide tu hlavne o prejavy religiozity rodičov. Ako ju vedia prejavovať vo svojom konaní a ako ju sprítomňujú vo svojom jednaní s deťmi aj vzhľadom k ich veku.

V rodine, do ktorej sa dieťa narodilo, sa učí aj žiť. Učí sa vzťahom, čo znamená milovať a byť milované. Učí sa dôverovať, zbavuje sa strachu, uspokojuje svoje potreby, učí sa myslieť a zaobchádzať so svojimi pocitmi. Spoznáva postupne svoju sexualitu v jej rôznych výrazových formách. Vždy viac sa učí pochopiť seba vo svojej telesnej a duševnej podstate, pochopiť iných ľudí, svoje okolie i celý svet. Rodina je preto primárnym miestom, kde sa utvárajú jeho základné životné postoje.

Deti potrebujú orientáciu

Miesto, kde sa učíme vzťahom. Rodinné spolužitie na báze náklonnosti a solidarity obsahuje obzvlášť výhodné predpoklady pre rozvoj schopností, ktoré sú v iných skupinách alebo inštitúciách nepredstaviteľné, napr. príprava na spolužitie s inou individualitou, zaobchádzanie s pocitmi, spracovanie napätia, konfliktov, rôznych očakávaní a potrieb na pozadí spoľahlivých vzťahov sympatie.

Miesto, kde sa učíme spoločenstvu. V spôsobe vášho spolužitia môžu byť sprostredkované základné skúsenosti kresťanskej viery.

Miesto, kde sa učíme viere. Podľa vzoru mamy a otca sa vytvára predstava Boha.

Miesto, kde sa učíme samostatnosti

Rodina ako miesto katechézy

Rodina predstavuje špecifickú situáciu učenia s vlastnou realizáciou učenia. Výchova v rodine je zároveň aj náboženskou výchovou, v ktorej musia byť reflektované pedagogicko – didaktické procesy realizácie kresťansko – náboženského života. Je to teda výchova v kontexte viery, to znamená na jednej strane výchova na úrovni porozumenia a motivačnej sily viery a na druhej strane na úrovni skutočných životných súvislostí. Vaše špecifické kresťanstvo nájde konečne konkrétne vyjadrenie v tom, že si v životných vyjadreniach spomenie na slobodu získanú prostredníctvom Boha a tú aj prevezme.

Rodinná výchova je teda konkrétna výchova spoločným životom. Výchova je v každodennom spolužití takpovediac spôsobom náhodnosti, keď z určitých situácií a z určitých podnetov vzide výslovné oboznámenie, didaktické rozprávanie, rozhovor. Pre spoločný proces je obzvlášť dôležité, aby presvedčanie, pokyny a postoje boli v súlade.

B/ Tipy pre prax:

- Tie najdôležitejšie otázky a impulzy prídu často pri príjemnom posedení.
- Rámcové podmienky a časová štruktúra majú rozhodujúci význam! Pre večery s rodičmi platí: nikdy nie dlhšie ako 90 minút!
- Metodická zručnosť je potrebná aj pri práci s rodičmi: neupadnúť do vzťahu učiteľ – žiak!
- Rodičia radi čítajú dobré knihy. Zoznam literatúry, prinesené knihy na vypožičanie alebo kúpenie sú cenným servisom! Učitelia náboženstva sú vítaní ako odborníci.
- Prvé spoločné stretnutie musí byť vytvorené s veľkým nadšením!
- Dobrá spolupráca sa zakladá na vzťahoch. Pre tento typ školy je nutné osobné zakorenenie pomocou priateľstiev a kontaktov.

C/ Konkrétne skutky

Pozvania darujú spoločenstvo
Host' má neviditeľný krčah požehnaní.
z Pakistanu

Pozvaný

Byť pozvaný
Sviatočne sa obliecť
Tešiť sa
Upraviť sa
Byť privítaný
Podat' si navzájom ruky
Navzájom sa objat'
Môcť byť prítomný
Byť s ostatnými
Byť prijatý
Spoločne jest'
Spoločne piť
Rozprávať sa spolu
Smiať sa spolu
Spievať spolu
Hrať sa spolu
Tancovať spolu
Povedať ďakujem

Každý človek je rád pozvaný. Hoci sú pozvania rozličné, zo zásady nám darujú spoločenstvo. Pozvania umožňujú nové stretnutia a rušia izoláciu. Stretnutia môžu vytvoriť srdečné vzťahy, takže spoločenstvo možno zakúsiť. Človek môže žiť len vo vzťahoch a v každej spleti vzťahov zažije potrebnú náklonnosť, potvrdenie, požiadanie, dokáže vyjsť sám zo seba. Nie zriedka zažívame sami seba nanovo a získavame nové sily a možnosti alebo môžeme prehĺbiť a upevniť staré spojenia. Kto nikdy nie je pozvaný, ľudsky zakrpatie, pretože stráca základné skúsenosti. Tak sa nezadržateľne stáva „žobrákom bez povšimnutia“, volanie o pomoc je adresované každému, kto takého človeka stretne.

Sú mi známe takéto situácie u seba alebo u iných? Ktoré pozvania mi zostali v pamäti, ktoré nie? Nájdu u nás kamaráti našich detí otvorené dvere?

Kto možno čaká na pozvanie?

Deti zvyčajne nepozývajú podľa premysleného plánu, ale celkom spontánne – zo srdca, ako to opisuje aj nasledovný príbeh.

Bumfidel pozýva svojho brata

Bumfidel hovorí svojej mame – leží už v posteli a svetlo je už zhasnuté: „Zajtra príde ku mne môj brat. Privediem ho hneď zo školy. Môže potom so mnou aj jesť, však?“ Mama hneď zapne svetlo.

„Čo to hovoríš? Otoč sa.“

Bumfidel žmúri. Hovorí smerom k stene. Nechce sa pozrieť na mamu. „Vypni svetlo“, povie. Bumfidel hovorí to, čo chce povedať, ale radšej bez svetla. A mama má tiež počúvať radšej v tme.

Ale to ona nechce. Sadne si na Bumfidelovu posteľ. „Pozri sa na mňa. Hovoríš, tvojho brata? Chceš si priviesť nového kamaráta. No dobre. Keď budem vedieť, kto to je. Ale neťahaj mi sem každého.“ Bumfidel nechce plakať, ale plače.

„On je môj brat. Ja som mu to povedal. Pretože ho doma stále bijú. A pretože brat je viac ako len kamarát.“

Mama náhle stíchne. Pri dverách povie: „Len ho prived'. Možno vám urobím puding.“

Marie Louise Bernhard – v. Luttitz

Nepripomína tento príbeh Ježiša, ktorý vyjadroval svoje pozvania otvorene všetkým, svojim priateľom, ale aj ľuďom, ktorých stretol: chudobným aj bohatým, chorým aj zdravým, dospelým aj deťom, zlým aj dobrým? Príklad od Matúša, kapitola 9, verš 9 – 13, to môže objasniť:

Keď odtiaľ Ježiš odišiel, videl na mýtnici sedieť človeka menom Matúš a povedal mu: „Pod' za mnou!“ On vstal a išiel za ním.

Keď potom Ježiš sedel v dome za stolom, prišli mnohí mýtnici a hriešnici a stolovali s ním a s jeho učeníkmi. Keď to videli farizeji, hovorili jeho učeníkom: „Prečo váš učiteľ jedáva s mýtnikmi a hriešnikmi?“ On to začul a povedal: „Lekára nepotrebujú zdraví, ale chorí. Chodte a naučte sa, čo to znamená: Milosrdenstvo chcem, a nie obeť. Neprišiel som volať spravodlivých, ale hriešnikov.“

Príbeh o mýtnikovi nie je ojedinelý. Ježiš, ktorý žil intenzívne medzi ľuďmi, vyjadril mnoho pozvaní a bol prijatý. Chcete si o tom prečítať? Napríklad u evanjelistu Lukáša: kapitola 7, verš 36 – 50: stretnutie Ježiša s hriešnicou; kapitola 10, verš 38 – 42: Ježiš navštevuje Máriu a Martu; kapitola 11, verš 37 – 54: farizej pozýva Ježiša do svojho domu; kapitola 19, verš 1 – 10.

Ježiš je hosťom na svadbe v Káne. Pritom sa venoval všetkým ľuďom, aj tým, ktorí mali zlú povest', ktorí boli odvrhnutí, chudobní alebo vylúčení zo spoločnosti. To, čo hlásal, čo žil, to bolo zrejmé. Chcel ľuďom ukázať a objasniť, že Boh chce spásu všetkých ľudí a že práve cez náklonnosť k inému človeku zažijú božiu lásku. Narušené vzťahy, izolácia, choroba, chudoba, odvrhnutie – to nie je boží plán pre človeka. Ježiš pozýva ľudí spolupracovať na pláne spásy na tomto svete. Otvoriť sa ľuďom, pozvať ich do vlastného spoločenstva, to dáva možnosť zažiť božiu lásku, privádza nemých k reči, zaťatých k uvoľneniu, vydesených k porozumeniu, beznádejných k nádeji. Na začiatku nestojí požiadavka – zmenš svoj život, potom môžeš prísť ku mne – ale práve naopak. Boh daruje svoju náklonnosť zadarmo. To zažil mýtnik. Ježišova solidarita s ním, priateľstvo, ktoré mu bolo verejne preukázané, náklonnosť, ktorá zasiahla jeho osobu, ho tak obrátili, že tým získal silu zmeniť svoj život.

O čom rozmýšľate, milí rodičia? Sú mi príjemní kamaráti mojich detí? Odmietnem takzvané problémové deti ako kamarátov?

Teším sa z pozvaní a z toho, že spoznám nových ľudí? Teším sa na svojich hosťoch? Spomínam si na také pozvanie, ktoré mi spôsobilo veľkú radosť – a prečo?

Ježišovo pozvanie platí aj dnes

V svätej omši sme pozvaní zhromaždiť sa okolo Ježišovho stola. Keď sa necháme pozvať, vyjadríme tým, že vieme o našej odkázanosti na neho, o jeho náklonnosti a blízkosti a o našej otvorenosti pre neho. Veríme prísľubu jeho prítomnosti – „kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som aj ja medzi nimi“. Pripravujeme sa na eucharistiu, na jeho darovanú prítomnosť v jedle. Na hostine sme sa zišli v božom mene, hovoríme to na začiatku, keď sa my – pozvaní zdravíme: „V mene Otca i Syna i Ducha Svätého“ a keď si želáme pokoj.

Ako sa môže stať svätá omša zážitkom, ukazuje nasledovný príklad: „Zažiť eucharistiu – žiť eucharistiu“ – tak znela téma projektu, na ktorom sa zišlo asi 60 rodičov a 40 detí a mladých. Najskôr spoločne slávili eucharistiu. Všetci prispeli k úspechu tejto slávnosti. Všetci sa cítili pozvaní. Niektorí sa zaoberali textom evanjelia, iní skúšali hudbu, tretia skupina nacvičila tanec, mladí piekli chlieb, iná skupina sa zamýšľala nad formami prosenia a ďakovania počas slávnosti, ďalší ozdobili stôl a deti zavesili obrázky, ktoré samy namalovali k téme. Na stretnutí v eucharistii bolo cítiť pričinenie sa a prežívanie všetkých. Každý vedel, ja mám za túto slávnosť určitú zodpovednosť a záleží aj na mne, či sa podarí alebo nie. Na bezstarostnosti zúčastnených detí bolo vidieť, že sa cítili v bezpečí. Aj na tvári jedného muža, ktorý sa k nám pridal až v priebehu svätej omše a v prvom momente pôsobil deprimovaný, sme mohli vidieť, ako ho premenila eucharistia

a ľudia okolo, ktorí slávil tú svätú omšu. Na konci pôsobil uvoľnený a šťastný. Táto intenzívna slávnosť bola ale možná len preto, lebo sme boli spolu dva dni a veľa sme spolu zažili. Ten víkend mi znovu bolo jasné, že slávenie eucharistie a zážitok takejto slávnosti sú úzko spojené s tým, či poznám ľudí, s ktorými som na túto slávnosť prišiel, či im dôverujem a či mi nie sú ako osoby, ako ľudia ľahostajní. Tak môžem s nimi skutočne sláviť stretnutie a ďakovať Bohu za môj život a spoločenstvo.

Formácia výchovných zručností rodičov ako pre-evanjelizácia

Ing. Terézia Lenczová, CSc

Inštitút pre rodinu v Bratislave

Ďakujem veľmi pekne, že sa smiem zúčastniť tohto vzácneho podujatia, ktoré k vďaka za plody 15 ročného pôsobenia cirkevných, katolíckych škôl pripája múdrosť hľadania znamení čias a odpovedí na ne. Zvolila som si túto tému, pretože sa domnievam, že pri zhoršovaní medziľudských vzťahov v pokračujúcej individualizácii spoločnosti sa oblasť výchovy v rodinách a v školách postupne stáva súčasťou podmienok udržateľného vývoja spoločnosti. Podieľa sa totiž významným spôsobom na tvorbe ľudského potenciálu, ktorý je najvzácnejším potenciálnym bohatstvom každej krajiny. Úvodom mojej prednášky zdôvodním odvahu tvrdiť, že (istá systematická) formácia výchovných schopností a zručností rodičov ich robí otvorenejších a citlivejších na podstatné ľudské hodnoty. A toto môže byť, pri citlivej ponuke informácií o podstate a obsahu kresťanskej výchovy, plne rešpektujúc ich slobodu, prípravou na ich evanjelizáciu.

Vychádzam zo skúsenosti projektu priebežného vzdelávania učiteliek a učiteľov základných a stredných škôl v problematike výchovy k manželstvu a rodičovstvu (Výchova k manželstvu a rodičovstvu – sexualita v slobode a zodpovednosti, ďalej VMR), ktorý realizovalo o.z. Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo v spolupráci s tromi Metodicko-pedagogickými centrami v rokoch 2002-2005.

Po ukončení prvého cyklu priebežného vzdelávania VMR sme formou ankety umožnili asi 250 pedagógom z celého Slovenska, frekventantom vzdelávania, aby zhodnotili vzdelávanie z hľadiska svojich predstáv, očakávaní a potrieb. Popri pochvalných a povzbudivých vyjadreniach a konštruktívnych aj kritických návrhoch odzneli aj formulácie typu: „Zmenila som si moje osobné názory na výchovu k manželstvu a rodičovstvu“, „Nové poznatky mi pomohli v mojom osobnom živote“, „Pochopil som výchovnú funkciu rodiny“, „Metodiky mi dali povzbudenie do môjho osobného života“ a pod.

To hovorí veľa, keď to povie skúsená učiteľka, učiteľ ...

V ďalšom budeme v rôznych súvislostiach sledovať, ako úprimná snaha dobre vychovať svoje deti môže poskytovať rodičom priestor a inšpirácie pre duchovné prehĺbenie vlastného života.

1. Pohľad na výchovné prostredie a jeho podmienky v rodinách na Slovensku

Budem hovoriť z pozície spomínaného občianskeho združenia, ktoré združuje odborníkov a odborničky rôznych vedných disciplín, ktoré sa dotýkajú života rodín a ich členov. Ide nám o takú realizáciu zodpovedného rodičovstva, ktoré by prinášalo naplnenie základnej potreby a práva detí: práva na lásku – na múdrosť lásky – svojich rodičov. O to, aby proces výchovy v rodinách bol vzájomný: rodičia vychovávajú deti k slobode a zodpovednosti a deti rodičov k empatii, k rešpektu voči ich slobode a k odvahe dokázať deťom hodnoverne odovzdať hodnoty aj pravidlá a normy pre ich slobodu, aj klásť na deti oprávnené nároky. Aby to bol proces vzájomný, radostný a úspešný. Neúspešná výchova môže u dospelých plodiť traumy a rezignáciu (až po ochorenia) a u detí môže spôsobiť citovú depriváciu.

Vieme, že úlohou výchovy detí je sprevádzať vychovávaného, „rozvíjať jeho vedomie, otvárať svedomie a budovať sebavedomie“. Iný pohľad: napomáhať upevnenie dobrých vlastností a oslabovať negatívne vlastnosti. A tiež: rozvíjať slobodu detí rozhodovať sa a spôsobilosť prijať zodpovednosť za svoje rozhodnutia. Lenže akí sme vychovávateľa, aby sme to dokázali?

Vzhľadom na naše ľudské, osobnostné ohraničenia, každý muž – otec a každá žena – matka môže byť pri všetkej dobrej vôli ohrozením pre výchovu svojich detí. Veď rodiny sa nerozpadávajú pre chudobu, ale prevažne, podľa rozvodových štatistík v 58,2% prípadov, pre chyby v charakteroch, ktoré narúšajú vzťahy. V štatistikách o rozvodoch sa to jemne nazýva „rozdielnosť pováh, názorov a záujmov“. Preto predpokladom dobrej výchovy je snaha budúcich aj aktuálnych rodičov pracovať na svojom charaktere. A tiež siahnuť občas aj po odbornej literatúre, zameranej na otázky výchovy detí. Stačí byť harmonickou osobnosťou, aby sme dokázali dobre vychovať naše deti? Je potrebné prečítať hromadu kníh, aby sme dokázali dobre vychovávať?

Podľa výsledkov výskumu, realizovaného FiF UK Bratislava (Potočárová, Mária a Zlatica Bakošová, rok 1995) na otázku Čím sa riadia rodičia vo výchove svojich detí, respondenti svojimi odpoveďami vykreslili tento obraz výchovného prostredia v rodinách na Slovensku v danom období:

- spontánne, bez akýchkoľvek vplyvov 54,3 %
- vzorom svojich rodičov 21,6 %
- čítaním odbornej literatúry 4,5 %
- radami učiteľov 1,4 %
- radami priateľov 1,1 %

Tento obraz stojí za zamyslenie a pozýva nás, aby sme si trochu pospytovali svedomie....

Rodičia však nie sú jedinými vychovávateľmi svojich detí. Ich výchovné pôsobenie, najmä na dospievajúce deti, má veľa silných a protichodne pôsobiacich partnerov, ktorým nie je ľahké konkurovať: nielen pôsobenie vrstovníckych skupín, elektronických masmédií, najmä internetu, ale aj silnejšie pôsobenie individualisticky orientovanej spoločenskej klímy s konzumistickými a hedonistickými ponukami pre mládež.

Skúsenosti nám hovoria, že charakter rodinných vzťahov, hodnoverný príklad a múdrosť lásky rodičov dokážu deti sprevádzať i v tomto náročnom postmodernom svete. Rodina stále zostáva tým najúčinnnejším výchovným prostredím, ak medzi rodičmi navzájom a rodičmi a deťmi vládne otvorená komunikácia a vzájomná láska.

Z pozície svojej zodpovednej výchovnej úlohy sú však rodičia, matka a otcovia spoločne, povinní s občianskou statočnosťou a posilnení spoločenstvom druhých rodičov reagovať na vplyv kultúry prostredia, v ktorom žijú ich deti. Ako konkrétne, to závisí od výchovných problémov a situácií v ich rodinách. Otázka väčšinou stojí takto:

Ako chrániť deti pred zlými vplyvmi, ktoré pôsobia najmä cez masmédiá?
Ako sa angažovať v tej kultúre prostredia, kde žijeme, v snahe ovplyvniť ju?
Ako a kedy protestovať proti negatívnym javom v spoločnosti?
Múdrosť na odpovede nájdú rodičia ľahšie v múdrosti vzájomnej lásky a v spoločenstve rodín.

Múdri rodičia vedia, že oni naozaj nemôžu byť jedinými vychovávateľmi svojich detí. Deti potrebujú kontakty so svojimi vrstovníkmi, potrebujú sa zaoberať záujmovými činnosťami a zaujímavou prácou. Tu je úlohou rodičov jemne ponúknuť deťom, sprostredkovať im kontakty na detské organizácie (napríklad Slovenský skaut, Spoločenstvá detí- Erko), na športové kluby, na centrá voľného času, na rôzne záujmové krúžky pri školách, na aktivity Saleziánov don Bosca či iných reholí pre deti, atď. Ako dobre vybrať z toľkej ponuky? A podľa akého kritériá voliť? O aké hodnoty nám ide? Veď nejde len o púhe vyplnenie voľného času detí a mladých, ale o výchovu: nielen sprostredkovať deťom poznávanie sveta, ale aj učiť ich žasnúť nad prírodou; nielen sprostredkovať pohyb, ale aj zdravie a upevňovanie vôle a schopnosť spolupráce s druhými deťmi pri hre, pri športe; nielen prehlbovať duchovný život detí, ale aj ich citlivosť voči druhým, najmä potrebným ľuďom... A tak rodičia, v snahe dobre vybrať deťom, sami sú nesmierne obohatení obsahom ponuky a samotným výberom z nej.

2. Delba úloh žien a mužov pri výchove detí v rodine

Biologický prejav muža a ženy vzhľadom na tesnú prepojenosť fyziológie a psychiky človeka je rozhodujúci aj pre jeho/ jej psychické prežívanie seba a sveta. Z toho vyplýva rozdielnosť muža a ženy v ich prežívaní rôznych stránok života. Najpodstatnejšia identita ženy spočíva v jej potencialite byť matkou, najpodstatnejšia identita muža byť otcom, v tom je ich hlavná odlišnosť. A v čom spočíva to spoločné v identite muža a ženy, to ľudské? Podľa svojich špecifických schopností podieľať sa na budovaní a správe sveta (Gen 1,27-28). Táto spoločná úloha však začína v rodine, pri výchove a starostlivosti o potomstvo.

Mnohí odborníci však poukazujú na radikálne zmeny v prežívaní životných stratégií žien a mužov v rodine a spoločnosti, ako súčasti širšieho javu krízy rodiny. Aké sú príčiny týchto radikálnych zmien? Ako sa prejavujú?

Vplyvom rôznych ekonomických, socio-kultúrnych a politických faktorov skutočne došlo k významným presunom dôrazov v životných stratégiách mužov a žien, k ich väčšej individualizácii. Pôsobí tu najmä pozitívny vplyv vzdelania žien, ktoré dosahuje vo veľkom počte krajín sveta porovnateľnú úroveň so vzdelaním mužov. Osobitné schopnosti a zručnosti žien, ich relatívne vyššia sociálna inteligencia v porovnaní s mužmi, doteraz vysoko cenené v službe vzniku a rozvoju nového ľudského života, sa teraz vysoko cenia aj v pracovnom a verejnom živote. Citlivejšie vnímanie ľudských práv žien a mužov, ich predstavy individuálnej osobnej sebarealizácie sa na prvom mieste zdôrazňujú v oblasti pracovnej činnosti a vo verejnom živote, až potom v rodine. Postoje časti ženského spektra možno vyjadriť týmto výrokom: „Schopnosť rodiť deti neznamena, že žena sa má po celý život venovať materskej a opatrovateľskej roli.“ (E. Moltmann W.)

Materská a otcovská úloha sa akoby dostala do tieňa veľkých šancí uplatniť sa v nových oblastiach života. Nerovnaké východiská žien a mužov pre uplatnenie sa v nich sú objektívne dané ich rodinnými úlohami. Sú to však úlohy, ktoré sú nemenej dôležité pre osobnostný rozvoj a sebarealizáciu žien a mužov.

Tento posun priorít žien a mužov sa snažia v rozvinutých štátoch riešiť opatreniami rodinnej politiky na „zladovanie pracovných a rodinných povinností pre rodiny s malými deťmi“. Používajú k tomu celý systém opatrení, od pracovno-právnych, rekvalifikačných až po podporu služieb (najmä opatrovateľských) pre rodiny s malými deťmi. Sľubujú si od toho aj istú stabilizáciu či zlepšenie ukazovateľa pôrodnosti. Vychádza sa z faktu, že „väčšina žien v súčasnosti nie je ochotná obetovať kvôli rodine svoju pracovnú kariéru. V krajinách, kde majú ženy ...vytvorené podmienky pre zvládnutie práce a rodiny, kde sa muži viac zapájajú do starostlivosti o chod domácnosti, tam sa rodí viac detí“ (Materiál MPSVR SR).

Napriek tomu, že zo strany spoločnosti sa robia opatrenia na „vyrovnávanie štartovacej čiary“ žien v prospech rovnosti príležitostí, mnohé ženy sa cítia materstvom znevýhodnené. A niektorí muži zasa sa snažia časť svojich otcovských zodpovedností preniesť na ženu. Je to téma vysoko spoločensky závažná a aktuálna na spoločenský a politický dialóg. Avšak hlavná časť dialógu a rozhodovaní má prebiehať medzi konkrétnymi mužmi a ženami, medzi partnermi a manželmi.

Ako vidia túto úlohu ženy a muži na Slovensku možno vidieť z dvoch empirických reprezentatívnych výskumov. Jeden je zameraný na otázky, ako vidia ženy a muži svoje poslanie vychovávať deti (FOCUS, rok 1995, Bútorová, Z.). Druhý je zameraný na mieru využívania opatrovateľských služieb pre zamestnaných rodičov malých detí (Inštitút štúdia práce a rodiny, rok 2005).

Vo výskume z roku 1995 zamestnané matky a otcovia sa vyjadrovali k otázkam:

- Spokojnosť so zvládaním životných rolí matky a otca: ženy vyjadrili spokojnosť v 51 %, muži v 44 %. Sú to však najvyššie percentá oproti ďalším rolám: manželská (ženy 42 %, muži 41 %), zamestnanecká (37 % ženy, 39 % muži), občianska (25 % ženy, 30 % muži). To poukazuje na dôležitosť rodiny v živote žien a mužov.

- Že by vydatá žena nemala pracovať, ale venovať sa deťom nesúhlasilo 51 % žien a 38 % mužov.

- Že zamestnaná matka môže dieťaťu poskytnúť rovnako veľa lásky a istoty ako matka, ktorá nie je zamestnaná súhlasilo 74 % žien a 60 % mužov.

- Svoju rolu ako živiteľka/spolu živiteľka rodiny považovalo za dôležitú 71 % žien, schopnosť zabezpečiť rodinu považovalo za dôležitú 94 % mužov.

- Názory na spoločnú deľbu práce obidvoch rodičov v rodine, pri výchove detí: pri starostlivosti o deti by sa mali matky strieďať s otcami vyjadrili ženy súhlas v 82 % odpovedí, muži v 76 % odpovedí.

Vo výskume z roku 2005 hodnotili zamestnaní rodičia svoju spokojnosť alebo nespokojnosť so zvoleným modelom starostlivosti o deti predškolského veku takto:

- predškolské zariadenia	95,8 % (v 4,2 % nespokojní),
- doma s matkou	92,2 % (v 7,8 % nespokojní),
- starí rodičia	90,0 % (v 10,0 % nespokojní),
- s otcom doma	88,9 % (v 11,1 % nespokojní),
- iní príbuzní opatrujú	68,7 % (v 33,3 % nespokojní).

Ako rodičia vidia ideál starostlivosti o deti predškolského veku?

Materskú školu využíva a považuje za ideálnu formu starostlivosti 64,4 % rodičov. S matkou doma považuje za ideálny stav 35,7 % žien a 31,2 % mužov.

Platenú opatrovatelku v domácnosti preferuje 10,8 % rodičov, pobyt u starých rodičov 5,1 %, u opatrovatelky 2,1 %.

Tieto predstavy sú závislé od vzdelania respondentov a veľkosti sídla ich bydliska.

Prípojíme ešte tretí významný, výskumne podložený pohľad na spoločnú účasť žien a mužov na starostlivosti o deti a ich výchovu. Je to zhrnutie výskumu prof. Zulehnera z Fakulty katolíckej teológie Viedenskej univerzity, vedúceho Ludwig Boltzmann Inštitútu pre výskum hodnôt a mužov, prezentované v PP na konferencii „Úloha otca a matky v rodine“ Slovenskej spoločnosti pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo v Bratislave v roku 2003 pod názvom Deti v spoločnosti chudobnej na prítomnosť otcov. Výskum bol realizovaný v krajinách Strednej Európy v 90. rokoch minulého storočia.

Niekoľko hesiel z prezentácie:

- Podoby voľby v rodine:

„Ženy môžu byť v zásade zamestnané v tej miere ako muži. Muži a ženy by si preto mali prácu v domácnosti a starostlivosť o deti rozdeliť alebo sa navzájom zastupovať“ (s týmto tvrdením súhlasilo 38 % mužov a 44 % žien).

„Aspoň kým je dieťa ešte malé je lepšie, ak žena zostane pri ňom doma“ (s týmto tvrdením súhlasilo 44 % mužov a 39 % žien).

„Pre všetkých zainteresovaných je lepšie, ak je muž naplno činný v zárobkovej činnosti a žena zostane doma a stará sa o domácnosť a o deti“ (s týmto výrokom súhlasilo 13 % mužov a 13 % žien).

„Pre všetkých zainteresovaných je lepšie, ak je žena naplno činná v zárobkovej činnosti a muž zostane doma a stará sa o domácnosť a o deti“ (s týmto výrokom súhlasili 2 % mužov a 1 % žien).

„Pre mužov aj ženy je najlepšie, ak sú deti čím skôr zverené do starostlivosti zariadení mimo rodiny“ (s týmto výrokom súhlasilo 1 % mužov a 1 % žien).

„Život je jednoduchší, ak jeden z rodičov zostane doma pri deťoch“. S týmto výrokom súhlasí 61 % mužov a 58 % žien. Výrazný súhlas deklarovali muži v 31 % odpovedí, ženy v 32 %.

- Počiatočná symbióza dieťaťa s matkou. Dieťa na počiatku svojho života potrebuje prežiť symbiózu s matkou. Úloha otca v tomto období spočíva vo vytváraní zázemia matke. Postupne sa symbióza potrebuje otvoriť, tým, že do nej vstupuje (a ju narúša) „tretí“. Voláme ho otec.

- Priveľa materského a primálo otcovského („Übermütterung“ a „Unterväterung“. Ak chýba otec, dochádza k prevahe materského vplyvu a k nedostatku otcovského vplyvu. Dieťa vo svojom vývoji sa zastaví v tzv. „orálnej fáze“. Dôsledky: - dieťa zotrváva v jednostrannej orientácii na matku, nevytvorí sa kompetencia k samostatnému životu, zameranie na seba.

- Dôsledky nedostatku otca („Unterväterung“). Následky nedostatku

otca sa dajú spoznať na vnútornej prázdnote, nude a rastúcej agresivite. Deti bez otca sú sociálne rizikové deti (podľa údajov z USA).

Riziká rodín bez otca:

- 90 % detských utečencov a bezdomovcov,
- 85 % všetkých mladistvých väzňov,
- 75 % všetkých čo vyrastali v drogových centrách,
- 71 % tehotných maloletých dievčat,
- 71 % všetkých záškolákov,
- 70 % mladistvých v štátnych zariadeniach,
- 63 % mladistvých samovrahov.

- Typy mužov otcov

K štyrom definovaným typom mužov: tradičný, pragmatický, formovateľný a moderný sú priradené predstavy a charakteristiky v členení na tradičné a moderné, odstupňované na škále 1 – 5. Týmto dvom pólom zodpovedajú typy tradičný a moderný. Typ pragmatický má v sebe tradičné a moderné prvky vo vyváženej miere, formovateľný typ má v sebe prevahu moderných charakteristik.

Tradičné charakteristiky muža otca sú vyjadrené v týchto predstavách: Malé dieťa trpí, ak je jeho matka zamestnaná. Žena domáca a muž živiteľ. Ženy túžia po deťoch. Ženu uspokojuje život pre rodinu a deti. Muž rozhoduje v domácnosti. Žena potrebuje dieťa pre naplnený život.

Moderné charakteristiky muža otca sú vyjadrené takto: Obidvaja, muž a žena sú živitelia. Nevyhnutnosť emancipácie žien. Obidvaja majú kvôli rodine obmedzovať zárobkovú činnosť. Zamestnaní rodičia sprostredkujú dieťaťu rovnakou mierou rodinné teplo.

- Rozdiely alebo zblížovanie vyjadrení mužov a žien, tradične alebo moderne orientovaných, je naznačené pomocou 8 želaní, či cieľov, týkajúcich sa partnerských vzťahov a rodinného spolužitia. Prvé tri sa týkajú príjmov, ďalších päť sa týka vzájomných vzťahov:

- aby bola zabezpečená materiálna existencia,
- aby boli prijímané nutné rozhodnutia,
- aby sme dokázali plánovať budúcnosť,
- aby sme dokázali niečo spolu podnikáť,
- aby po škriepkach nasledovalo upokojenie,
- aby sme hovorili o partnerstve,
- aby sme dokázali hovoriť o napätiach a problémoch,
- aby u nás bola príjemná pohoda.

Uvedené názory naznačujú, že muži viac kladú dôraz na ciele týkajúce sa materiálnej existencie a zaistenia budúcnosti, ženy zasa uprednostňujú komunikáciu a pohodu. Ak rozlišujeme, či ide o moderne alebo tradične

orientované ženy alebo mužov, tradičné postoje sú bližšie k mužským cieľom, moderné postoje mužov aj žien sa skôr blížia k cieľom, ktoré preferujú ženy.

- Vzávislosti od tradičnej alebo modernej orientácie majú otcovia a matky rôzne postoje k 11 uvedeným činnostiam v domácnosti a v starostlivosti o deti: Hra s deťmi, prechádzka s deťmi, ukladanie detí do postele, podpora športových výkonov detí, ošetrovanie chorých detí, účasť na školských slávnostiach detí, pomoc deťom pri domácich úlohách, umývanie a hygiena detí, návšteva otvorených dní v škole detí, návšteva detského lekára, modlitba s deťmi. Ide o činnosti, ktoré matky a otcovia robia väčšinou pravidelne.

Tradične orientované matky robia pravidelne všetky činnosti, s výnimkou podpory športových výkonov detí. Tradiční otcovia majú skôr odstup od týchto činností, okrem hry s deťmi a prechádzok majú sklon skôr k zriedkavému výkonu ostatných činností.

Moderne orientovaní otcovia sú skôr ochotní starať sa o choré dieťa a o jeho hygienu, v ostatnom sú podobní tradične orientovaným otcom. Moderne orientované matky s výnimkou podpory športových výkonov detí a spoločnej modlitby s nimi sú v mnohom podobné tradičným matkám.

- Je zaujímavé, aký vzťah majú muži a ženy, tradične alebo moderne orientovaní, k týmto dvom typom povinností rodičov voči deťom: Čisté činnosti (organizovanie voľného času detí) a špinavé činnosti (starostlivosť o deti, vrátane hygieny maličkých detí):

Muži tradične orientovaní uprednostňujú čisté a špinavé činnosti v 69% a 20% odpovedí, moderne orientovaní muži uprednostňujú tieto dva typy činností v 80 % a v 41 % odpovedí. Ženy tradične orientované sa hlásia k čistým činnostiam v 84 % a k špinavým činnostiam v 95 % odpovedí. Moderne orientované ženy akceptujú obidva druhy činností rovnako v 78 % odpovedí.

- Vrelosť rodičovského vzťahu voči deťom

Tradične orientovaní muži deklarujú veľmi láskavé vzťahy voči deťom iba v 13 % odpovedí, zatiaľ čo moderne orientovaní otcovia až v 33 %. Ženy tradične orientované majú veľmi láskavé vzťahy k deťom v 85 % odpovedí, moderne orientované ženy v 69 %.

- Čo znamenajú deti pre rodičov

Testovanie tejto skutočnosti u mužov a žien robil autor pomocou piatich výrokov a rozlišuje odpoveď žien a mužov v dvoch dimenziách: súhlasím, veľmi súhlasím a spolu to dáva percento zainteresovanej odpovede.

- Zamestnanie je dobrá vec, avšak väčšina žien si praje mať domov a deti. S výrokom veľmi súhlasí 12 % a súhlasí 24 % mužov, veľmi súhlasí 11 % a súhlasí 17 % žien.

- Žena potrebuje mať dieťa, aby mohla mať pocit naplneného života. S výrokom veľmi súhlasí 12 % a súhlasí 17 % žien, veľmi súhlasí 9 % a súhlasí 17 % mužov.

- Dnes deti prekážajú životným záujmom žien. S výrokom veľmi súhlasí rovnaký podiel mužov aj žien (5 %), súhlasí 10 % mužov a 8 % žien.

- Dnes deti prekážajú životným záujmom mužov. Ženy tento výrok akceptujú vo väčšej miere (21 % súhlasí, z toho veľmi súhlasí 7 %). Muži v 5 % veľmi súhlasia, v 10 % súhlasia.

- Deti obohacujú život mužov. Tu sa muži aj ženy zhodujú na veľmi vysokej úrovni: 78 % odpovedí mužov je súhlasných, z toho 46 % veľmi súhlasných, 72 % žien je súhlasných, z toho 40 % veľmi súhlasných.

- Ako hodnotia muži a ženy atmosféru v spoločnosti a v hospodárskom živote ukazujú ich súhlasné odpovede na uvedené dva výroky:

- Spoločenský a hospodársky život prejavujú voči rodine a deťom „štruktúralnu bezohľadnosť“ hovorí (Franz X. Kaufmann).

- Hospodárstvo a trhové vzťahy nie sú voči rodine priaznivo naklonené.

60 % žien vyjadrilo súhlas s výrokmi, v tom 38 veľmi súhlasí. Muži v 58 % podiele odpovedí vyjadrili súhlas, v tom 29 % veľmi súhlasí.

Na záver hodnotenia tohto výskumu uvedieme dve veľmi významné vety profesora P. M. Zulehnera, ktoré hovoria veľa:

Otcovia sú nenahraditeľní! Rozvoj žien je blokovaný nerozvinutou mužov“.

Čo hovoria štatistiky o správaní otcov?

Podľa (Pastor, K., 2003) za posledné roky je u nás vyše 9000 rozvodov ročne, hoci sobášov je čoraz menej. Roku 2004 na 100 sobášov pripadlo na Slovensku 39 rozvodov. Každoročne asi 10 000 maloletých detí zažíva rozvod svojich rodičov. Približne každý štvrtý – piaty mladý človek má skúsenosť s rozvodom prv než mohol mať vlastnú svadbu. V rámci Slovenska je viac rozvodov v prosperujúcich a urbanizovaných okresoch, s vyššou životnou úrovňou a s nižšou religiozitou. Štatistiky ukazujú, že najviac je rodičovská rola znejasnená a nevládnutá tam, kde sa deje niečo nové, prichádzajú nové podnety, nové možnosti, kde pulzuje život, vznikajú nové životné situácie. Neprekvapuje to - tam, kde existuje nejaká väzba na kultúrne tradície, existujú aj nejaké osvedčené vzory, ako problémy riešiť a predchádzať im. Kde väzba na tradície chýba, je človek dezorientovaný a zlyháva aj čo sa týka rodičovskej funkcie.

Dve tretiny všetkých návrhov na rozvod u nás podáva žena, teda príčina rozvodu je väčšinou na strane muža. Najčastejšie je to alkoholizmus, nevera a nezáujem o rodinu. Ak tieto údaje naozaj odrážajú realitu, je to svedectvo, že muži svoju rolu v rodine naozaj vo veľkej miere nevládajú. Prečo muž zlyháva? Úloha muža - byť ochrancom, hlavou a živateľom rodiny zostáva, ale v nových

časoch mení svoju podobu. Nemá jasné obrysy, je omnoho nejasnejšia ako relatívne stabilná materská rola, je preto pochopiteľné, že mnohí otcovia zlyhávajú. Ako sa voči tomu postaviť? Sú dve možnosti: buď prijmeme ako fakt, že muži sú nespoľahliví a zariadime, aby žena bola podľa možnosti od muža čo najviac nezávislá, ako napr. vo Švédsku, alebo sa skúsime zamyslieť, prečo vlastne otcovia zlyhávajú, a nájsť dnešnú podobu otcovskej úlohy. Nasledujúci výpočet je len veľmi orientačný.

Mnohokrát muž neplní svoju úlohu preto, že nie je na ňu dostatočne pripravený, resp. nie je ochotný niesť zodpovednosť. Nestará sa o rodinu, lebo nepochopil svoju úlohu. Dnešná spoločnosť ho k nezodpovednosti priam nabáda. Menovite je to ženská antikoncepcia, reči o „práve ženy“ na potrat, ženská emancipácia ktorá mu dáva najavo, že je nepotrebný, a v neposlednej miere je to opatrovateľský štát, ktorý otcovi berie práva i povinnosti a zahladzuje jeho nedbalosť. Nezodpovedný muž väčšinou od rodiny neodchádza, ale opúšťa ho jeho manželka.

Mnohokrát muž nedokáže plniť svoju úlohu, hoci by chcel. Napríklad ak nevie užiť svoju rodinu alebo je nezamestnaný. Ak je frustrovaný, lebo rodina sa mu nevydarila. Je možné, že sa dá na alkohol. Autor (Pastor, K.) hovorí: Nie je mi známe, že by žena spáchala samovraždu po tom, čo prišla o zamestnanie, u mužov to je nie zriedkavý motív.

Mnohokrát muž je ako hlava, ochranca a živiteľ spochybnovaný, či už právom alebo neprávom. Ak má tento pocit, ak doma nemá slovo, že nie je potrebný, hrozí, že odíde inde a začne odznova tam, kde bude uznávaný. Ale môže sa i stať, že odíde žena.

Ale riskantná je aj opačná situácia, ak muž svoju úlohu zvláda pridobre. Má pocit, že o svoju rodinu sa postaral a ešte má „voľné kapacity“. To zväzda k polygamii. Možno je to nejaký atavizmus, ale často je neverný práve úspešný muž, ba spoločnosť to tak trochu i toleruje. Preto hovorím, že poistkou proti rozvodu je tretie dieťa. Toľko z myšlienok docenta Karola Pastora, prezentovaných na konferencii SSRZR Úloha otca a matky v rodine (2003).

3. Príklad aktivít mimovládnych organizácií na podporu výchovného prostredia v rodinách na Slovensku

Rodiny nie sú izolované vo svojej úlohe vychovávať deti. Rodičom sú k dispozícii služby štátnych psychologicko-pedagogických poradní. Cirkevné poradenské služby pre výchovu sa len začínajú rozvíjať, ale je tu bohatá ponuka konkrétnych foriem spolupráce pri výchove detí, či len počas letných prázdnin, alebo počas celého roka. Významnú úlohu zohrávajú aj mimovládne občianske organizácie. Predstavím aktivity občianskeho združenia Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo (ďalej SSRZR) : od jej vzniku v roku 1997

sa odborníci a odborníčky SSRZR intenzívne orientujú na priamu i nepriamu podporu výchovného prostredia v rodinách na Slovensku. Doteraz tieto aktivity mali najmä túto podobu:

- Každoročne usporadúvame odborné konferencie k témam, týkajúcim sa rodiny a jej členov. Z 10 doteraz usporiadaných konferencií 6 tém sa týkalo priamo niektorých aspektov výchovy v rodine, 4 nepriamo.

- Publikácie: Z konferencií zostavujeme zborníky a ponúkame ich okrem účastníkov najmä pedagógom a zástupcom rodičovských organizácií. Publikovali sme systematickú príručku pre rodičov a vychovávateľov Listy rodičom – o tebe a o nás, v zošitoch 1. – 6., ktoré sa týkajú veku detí od 0 po 9 rokov.

- Naši odborníci/odborníčky sú pozývaní na prednášky pre stretnutia rôznych občianskych iniciatív i štátnych inštitúcií.

- Početné vystúpenia v masmédiách našich odborníkov/odbornícok, najmä v diskusných a kontaktných reláciách.

- Projekt priebežného vzdelávania učiteliek/ učiteľov Výchova k manželstvu a rodičovstvu – sexualita v slobode a zodpovednosti, 18 seminárov (90 hodín), 4 zborníky prednášok pre osobné štúdium, zborník viac ako 100 metodických cvičení, 205 absolventov získali osvedčenie o absolvovaní vzdelávania, 520 hodín diskusií pre deti a mládež na školách animátorov z organizácie ACET sme sprostredkovali na pozvanie frekventantov vzdelávania.

- Vydávanie odborného bulletinu Rodina a zodpovedné rodičovstvo dnes od roku 2000 s aktuálnymi témami a informáciami.

- Naša ponuka na internetovej stránke www.family.sk

- Najnovšie pripravujeme projekt: Výchova k manželstvu a rodičovstvu – na pomoc rodičom: ponuka asi 2-hod. prednášky spojenej s diskusiou pre rodičov, s odovzdaním textu prednášky poslucháčom prednášky.

Predpokladáme, že rodičov budeme oslovovať prostredníctvom štruktúr Slovenskej rady rodičovských združení – oslovíme SRRZ v Poprade v tomto zmysle, prostredníctvom odborných lektorov Donum vitae – obrátíme sa na vedenie Donum vitae, prostredníctvom kňazov vo farnostiach – predstavíme projekt KBS, prostredníctvom občianskych združení, ktoré sa zaoberajú rodinou alebo deťmi, prostredníctvom kresťanských cirkví a ich rodinných združení.

Dovolím si predstaviť pripravovaný projekt:

3.1: Všeobecné východiská pre vznik projektu na pomoc budovania budúcich vzťahovo zdravých rodín v spolupráci so školou a s rodičovskou verejnosťou

- Vzácná hodnota individuálnej, osobnej slobody sa javí človeku našej súčasnej euro-americkej civilizácie ako hodnota číslo Jeden. Ako hodnota, ktorej hodno (skoro) všetko podriadiť. A tak na oltár individuálnej slobody sa kladú aj manželské a rodinné záväzky v domnienke, že obmedzujú osobnú slobodu človeka.

- Súbežne s touto predstavou slobody, oslabujúcou medziľudské vzťahy, idú aj komerčné záujmy „sexuálneho priemyslu“, využívajúce nákazlivú klímu hedonistickej kultúry; aj ponížujúca prax v podobe predaja žien a detí na sexuálne služby, predaja ženských vajíčok na účely reprodukčných technológií, prísluby zázrakov medicíny na úkor ľudských embryí...

Ako rozpozná mladý človek, kedy ide o pokrok a kedy ide o surové využívanie ľudskej neznalosti a nedostatkov zákonov a ich sankcií na ponížovanie ľudskej dôstojnosti tých, ktorí sú predmetom zneužívania pre komerčné účely medzinárodných klanov?

Tieto a podobne znepokojujúce skutočnosti nemôžu nechať zodpovedných rodičov a zodpovedných pedagógov pokojne spať. Mnohé zo spomínaných javov nie sú plne regulovateľné štátnou a policajnou mocou. Najlepšia ochrana je ochrana zvnútra človeka. Interiorizované hodnoty ľudskej dôstojnosti, vlastnej i každého človeka, citlivosť na budovanie pozitívnych vzťahov k druhým ľuďom je oveľa silnejšou ochranou voči zneužitiu (sexuálnemu či psychickému), pôsobia účinnejšie ako strach z AIDS.

3.2: Zmenená situácia v slovenskej realite, ktorá vedie k potrebe osloviť rodičov detí zo základných škôl, vedie zodpovedných odborníkov, mužov a ženy, k predpokladu: ak rodičia odovzdajú doma deťom krásny obraz rodiny a vzťahov muža a ženy, úcty k životu, je nádej, že rastúci negatívny vplyv masmédií a aj niekedy, žiaľ, aj školy, nedokáže tento obraz zdevastovať.

a/ Zosilnela snaha odborníkov Slovenskej spoločnosti pre plánované rodičovstvo a ich spolupracovníkov z Akadémie vied, Pedagogickej fakulty UK v Bratislave a rôznych ženských organizácií, aby na školách na Slovensku bol povinne zavedený predmet sexuálna výchova. Nejde o názov, ale o obsah takejto výchovy. Títo odborníci tolerujú predčasné sexuálne skúsenosti detí a mládeže a obchádzajú zodpovednosť rodičov detí a mladých ľudí. Pomocou výskumov sa snažia dokázať, že deti si prajú mať predmet „sexuálna výchova“.

b/ Pri atakoch masmédií a vrstovníkov na deti a mládež formou prezentácie uvoľneného a komerčného sexu je výchova detí a mládeže k zodpovedným vzťahom a k láske ťažšou úlohou aj pre učiteľov, aj pre rodičov a najmä pre deti samotné.

c/ Považujeme preto za vhodné osloviť rodičov, ktorí sú deťom najbližšie a sú s nimi od malička, a ponúknuť im formou hutnej prednášky, spojenej s diskusiou hlavné aspekty výchovy detí a mládeže k zodpovednej láske.

Platí zásada: Zdravý životný štýl – najúčinnnejšia sebaobrana proti negatívnym vplyvom prostredia.

3.3: Návrh obsahu prednášky pre rodičov „Rodičia, chráňte svoje deti pred deformovaním pohľadu na dar sexuality“!

Prednáška sa bude skladať z dvoch častí. Jedna časť (a/) je určená pre rodičov, druhá časť (b/) je určená cez rodičov ich deťom a mladým ľuďom.

a/ Adresované rodičom na úvahu

1/ Ako sa v dnešnej kultúre vníma ľudská sexualita a aké sú príčiny tohto prístupu

2/ Ako na to pripraviť deti a mládež, aby boli odolnejší voči liberálnemu chápaniu sexuality v duchu „sexuálnych práv“ a aby si dokázali osvojiť a zachovať vlastné priority

3/ Čo je základom a podmienkou, aby vzťah muža a ženy bol trvalý, celoživotný (priateľstvo, vernosť, radosť, krása, spoločné záujmy), ako to zodpovedá prirodzeným danostiam ženy a muža

Pre veriacich rodičov:

4/ Ako to vidí Boh (Biblia), ktorý nás obdaroval darom sexuality ?

b/ Adresované deťom zo strany rodičov: „Deti, chráňte si čistý obraz lásky, nedajte sa obráť o schopnosť vernej lásky“!

(To podstatné, čo by mali rodičia odovzdávať postupne, úmerne veku, svojim deťom svojimi vzájomnými vzťahmi, postojmi, slovami, láskavým svedectvom o živote):

1/ Príklad vzájomnej lásky medzi otcom a matkou.

2/ Naučiť deti schopnosti prekonávať sa, pestovať si pevnú vôľu, športovať.

3/ Poznať svoje telo a jeho hlavné funkcie.

4/ Mať vysokú mienku o svojej dôstojnosti, o sebe, o svojej slobode (dať mu/jej ju zakúšať, kde sa to len dá)

5/ Mať vysokú mienku o každom človeku.

6/ Sexualita je sila, ktorá je v službách vzťahu lásky medzi chlapcom a dievčaťom, medzi mužom a ženou, má záväzný, snubný charakter.

7/ Ochranná funkcia studu (hanblivosti) a ako je treba si ju vážiť.

8/ Dôstojnosť (jedinečnosť a vzácnosť) každého človeka predpokladá a vyžaduje múdru reguláciu sexuálnej sily.

9/ Pravá láska dokáže čakať na záväzný a trvalý vzťah v manželstve.

10/ Riziká v oblasti bezuzdnej sexuálnej sily:

- strata osobnej slobody,
- oslabená schopnosť nadviazať trvalý vzťah,
- vážne zdravotné riziká (pohlavné choroby, AIDS),
- riziko života v osamelosti.

11/ Krása nového života, krása a záväznosť materstva, otcovstva.

12/ Plodnosť a jej regulovateľnosť ako dar prírody.

13/ Dôstojnosť a jedinečnosť človeka sa týka aj zárodku budúceho človeka.

14/ Ako vnímať umelé ukončenie tehotenstva (potrat).

15/ Homosexualita – „plač zranenej duše“.

16/ Rozvod – prejav slobody alebo neschopnosti rozvíjať vzťah? Metóda „otvorených zadných dvierok“ pre riešenie krízy vzťahov útekom!

17/ Sú všetky formy rodinného spolunažívania v súčasnej kultúre rovnocenné z hľadiska detí aj dospelých ?

Tento projekt považujú jeho autori a realizátori - prostredníctvom výchovy detí a mládeže v rodinách a v škole ku zdravým medziľudským vzťahom a k zodpovednej láske - za svoj príspevok k budovaniu budúcich zdravých rodín na Slovensku a v EÚ.

Projekt vznikol v Bratislave, november 2005

4: A azda ako zhrnutie, na záver v heslách: Čo prináša dobrá výchova v rodine, čo získajú jej účastníci a „užívatelia“ jej plodov?

◆ Pre jednotlivca, dieťa:

- základnú životnú dôveru, pocit bezpečia, „som v dobrých rukách“, „moji ľudia ma nedajú“
- sebaúctu (som pre niekoho vzácný/a; majú ma radi takého/takú, aký/aká som,
- a sebadôveru (dokážem veľa užitočných a dobrých vecí, tak ma povzbudzujú „moji ľudia“),
- prijatie seba so všetkým, čím dieťa/mladý človek je,
- národnú, kultúrnu, pohlavnú identitu,
- pozitívny vzťah k ľuďom na základe pocitu som milovaný/milovaná,
- otvorenosť pre vzťah s Bohom,
- eliminujú sa výchovné a zdravotné riziká, napríklad v podobe syndrómu rizikového správania sa u detí a mládeže.

◆ Pre rodičov:

- pocit šťastia, uspokojenia, dozrievanie v múdrosti lásky,
- posilnenie vzájomných vzťahov úcty a radosti zo spolupráce medzi manželmi - rodičmi, eliminujú sa vzťahové riziká pre rozpory okolo výchovy,
- eliminujú sa zdravotné riziká - zdravotné ťažkosti rodičov z frustrácie pre výchovné zlyhanie, rezignácia,
- väčšia citlivosť pre duchovné hodnoty, Deo dante - pre evanjelium.

◆ Pre komunitu, spoločnosť:

- ľudí otvorených pre spoluprácu,
- ľudí otvorených pre tvorivosť,

- ľudí zodpovedných za druhých ľudí,
 - ľudský potenciál (LP) – najväčšie bohatstvo spoločnosti, cenný (cennejší) ako bohaté prírodné zdroje,
 - Ľudský kapitál (ĽK) – je to zapojenie LP do optimálneho fungovania v prospech trvalo udržateľného rozvoja spoločnosti, v prospech priemernej životnej úrovne.
- ♦ Dôsledky zlyhania výchovy pre spoločnosť
- patologické prejavy správania sa mládeže, kriminalita,
 - zvýšené „naviac náklady“ na riešenie patologických spoločenských javov,
 - krátenie ŽÚ, strata pocitu bezpečia,
 - zhoršuje sa „obyvateľnosť“ Zeme.

Citovaná a odporúčaná literatúra:

- Bodnárová, B., Filadelfiová, J., Gerbery, D.: Výskum potrieb a poskytovania služieb pre rodiny zabezpečujúce starostlivosť o závislých členov, Inštitút štúdia práce a rodiny, Bratislava, rok 2005
- Bútorová, Zora: On a ona na Slovensku, FOCUS a Inštitút pre verejné otázky, Bratislava, rok 1995
- Elisabeth Moltmann-Wendel: Eine lange, stille Revolution, Christ in der Gegenwart, č. 33/2006
- Aká je a aká by mala byť stratégia vyrovnávania sa s demografickými zmenami v SR?, materiál MPSVR SR pre verejnú diskusiu, jún 2006, prameň: <http://employment.gov.sk>
- Prof. Pavol M. Zulehner, Fakulta katolíckej teológie Viedenskej univerzity, vedúci Ludwig Boltzmann Inštitútu pre výskum hodnôt a mužov: Deti v spoločnosti chudobnej na prítomnosť otcov, In: Zborník z konferencie SSRZR, Úloha otca a matky v rodine, Bratislava, rok 2003
- Doc. Karol Pastor, FMFI UK Bratislava, FH TU Trnava: Prokreatívne správanie rodín dnes a jeho širšie spoločenské súvislosti . Otec, kde si? In: Zborník z konferencie SSRZR, Úloha otca a matky v rodine, Bratislava, rok 2003
- Doc. Mária Potočárová, FiF UK Bratislava: Rodina, mládež a jej postoje k sociálnym limitom, rok 2003